

natuurpunt

MEETJESLAND

Foto: Päuwels Jan - Veldleeuwerik

NATUURHISTORISCH TIJDSCHRIFT

Winter 2022

Natuurpunt Natuurhistorische werkgroep Meetjesland

Is de overkoepelende organisatie van alle Meetjeslandse afdelingen van Natuurpunt inzake Natuurstudie.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

- Voorzitter: Chris Bruggeman
(tel. 09/377.71.40)
chris.bruggeman@skynet.be
- Penningmeester: Marc Zwertvaegher
(tel. 09/253.52.85)
marc.zwertvaegher@pandora.be
- Verantwoordelijke Plantenwerkgroep: William White (tel. 09/377.85.84)
william.white@telenet.be
- Verantwoordelijke Paddenstoelenwerkgroep: Lia Van Landschoot en Germain De Wispelaere
vanlandschootlia@live.be
- Verantwoordelijke Werkgroep Ongewervelden: Jan Versigghel
jan.versigghel@skynet.be
- Verantwoordelijke Zoogdierenwerkgroep: Pieterjan Dhont
dhont_pieterjan@hotmail.com

Het Natuurhistorisch tijdschrift verschijnt 3 à 4 x per jaar.

Website:

www.natuurpunt.be/afdelingen/natuurhistorische-werkgroep-meetjesland

Werkten mee aan dit nummer:

Chris Bruggeman, Ivan Hoste, Jan Pauwels, Omer Van de Kerckhove en Henk Wallays

Lay-out voorblad: Sebastian Schulte

INHOUD

Editoriaal

De spontane flora van het Drongengoed vandaag en 40 jaar geleden: een balans

40 jaar broedvogels in Ursel en omgeving

50 jaar vlinders kijken in Ursel en het Drongengoed, winnaars en verliezers

Inventaris Het Leen 2023

Boekbesprekingen

Agenda werkgroepen

Beste natuurliefhebber,

Iets meer dan een jaar geleden hielden we onze eerste Meetjeslandse natuurstudiedag in Kaprijke. Een aantal van de presentatoren hebben de essentie van hun voordracht gebundeld in een uitgebreid verslag. Deze verslagen zijn nu te lezen in dit tijdschrift.

Het is vooral het Drongengoed dat in de aandacht staat. In een eerste artikel maakt Ivan Hoste een terugblik op de flora van 40 jaar terug in het Drongengoed en vergelijkt deze met de actuele situatie.

In een tweede artikel deelt Jan Pauwels ons zijn bevindingen van 40 jaar vogels kijken in en rondom het Drongengoed en zoals te verwachten is er in de voorbije periode heel wat veranderd.

In het derde artikel kijkt Omer Van de Kerckhove terug op het wel en wee van 50 jaar dagvlinders in het Drongengoed.

Tenslotte besteed ikzelf aandacht aan de nieuwe inventaris van Het Leen die gepland is te verschijnen in 2023 naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van het Provinciaal Domein.

Wegens het succes van onze eerste Natuurstudiedag hebben de organisatoren geopteerd om dit evenement tweejaarlijks te herhalen. De volgende studiedag staat geprogrammeerd op zaterdag 6 november 2023. We weten dat dit op het einde is van de Herfstvakantie, maar de zaal in Kaprijke was enkel nog op deze dag nog vrij. We kiezen ook voor het SOCK in Kaprijke omdat het de enige zaal in het Meetjesland is die we aan een schappelijke prijs kunnen huren en waar er voldoende gratis parkeerplaats is. Nadeel is echter dat deze plaats moeilijker te bereiken is met het openbaar vervoer.

Noteer alvast deze datum in jullie agenda.

Het programma ligt nog niet vast. We zoeken ook nog sprekers die ons iets boeiends kunnen vertellen over de natuur in het Meetjesland.

Veel leesplezier.

Chris Bruggeman

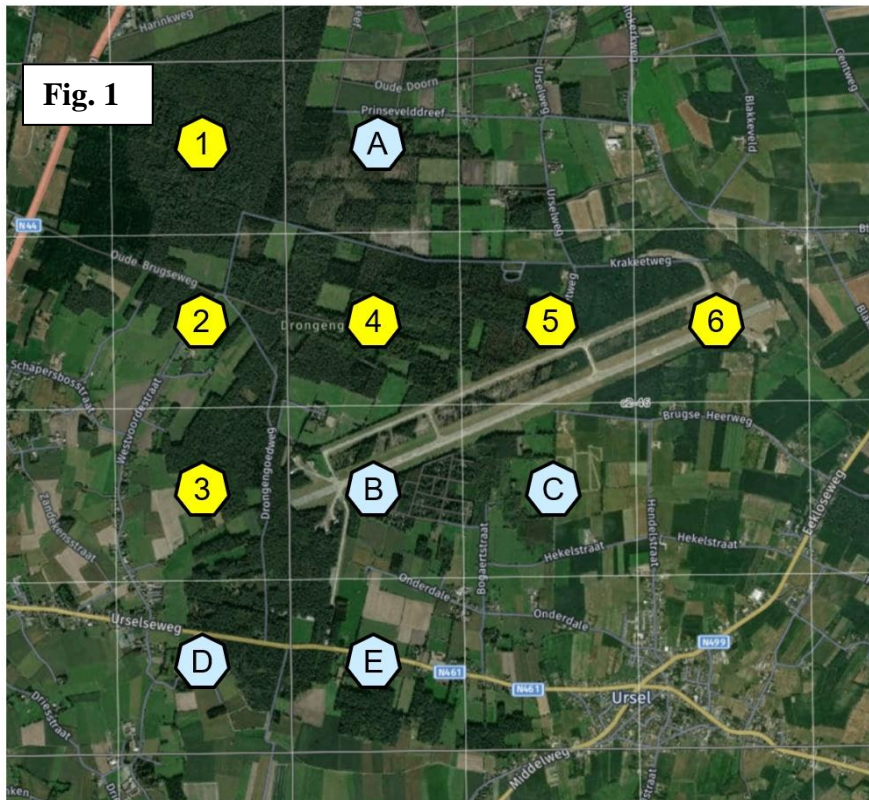
Wens je dit tijdschrift niet langer meer te ontvangen, laat het ons gerust weten en we schrappen je uit onze mailinglijst.

De spontane flora van het Drongengoed vandaag en 40 jaar geleden: een balans

Ivan Hoste [ivan.hoste@plantentuinmeise.be]

In de eerste plaats met de bedoeling een vergelijking te maken met data verzameld door Frank Saey in 1982-83, inventariseerde ik in 2019-20, samen met Marnix Vanmoerkerke, de vaatplantenflora van zes IFBL-kilometerhokken in het Drongengoed. In 2021 inventariseerden we vijf extra hokken, daarmee het overgrote deel van de bossen van het Drongengoedgebied – van Maldegem in het noorden tot het Koningsbos en de Ganzekleit in het zuiden – in het onderzoek insluitend. Meerdere factoren bemoeilijken een vergelijking van de samenstelling van de flora toen en nu. Vertrekkend van een inventarisatie op basis van grote basiseenheden – een kilometerhok is 100 ha groot! – is een fijne analyse niet mogelijk. Zijn

bovendien de data van de twee inventarisaties op een verschillende manier verzameld, dan wordt het een hele klus om de evolutie van de floristische diversiteit en kwaliteit te interpreteren. Daarom ga ik hier kort in op enkele methodologische aspecten die verband houden met het maken en interpreteren van plantenstreeplijsten. Aan de hand van voorbeelden illustreer ik vervolgens enkele trends van vooruitgang en achteruitgang van soorten tussen 1982-1983 en vandaag.

Figuur 1 toont de ligging van de geïnventariseerde kilometerhokken. De hokken 1 tot 6 (in volgorde IFBL C2.45.22, C2.45.24, C2.45.42, C2.46.13, C2.46.14 en C2.46.23) werden zowel in 1982-1983 als 2019-2020 geïnventariseerd. De hokken A tot E (in volgorde C2.46.11, C2.46.31, C2.46.32, C2.45.44 en C2.46.33) zijn alleen in 2021 geïnventariseerd. Alle data voor de periode 2019-2021 berusten op eigen waarnemingen van Marnix en mezelf. De hier gepresenteerde cijfers voor 2019-2021 zijn min of meer voorlopig; enkele determinaties dienen nog gecontroleerd of bijgesteld te worden.

De naakte cijfers: grote verschillen!

In 1982-1983 resulteerde de inventarisatie van 6 km-hokken in 275 plantensoorten. Tellen we de scores voor elk van de 6 hokken op, dan komen we aan een totaalscore van 977, m.a.w.: elke soort werd in gemiddeld 3,5 hokken gevonden. Dezelfde cijfers voor de periode 2019-2020 zijn respectievelijk 521 soorten, een totaalscore van 1935 en een gemiddelde score per soort van 3,7 hokken. Het aantal waargenomen soorten is bijna 40 jaar na de eerste inventarisatie dus gestegen met 89,5 % en de totaalscore

voor de 6 hokken zelfs met 98,1 %. Opvallend is dat het gemiddelde aantal hokken waarin elke soort werd waargenomen slechts toenam van 3,5 naar 3,7. Dit nauwelijks veranderde cijfer zegt overigens weinig en is de resultante van diverse factoren die verband houden met zowel verschillen in de intensiteit van de inventarisatie als reële veranderingen op het terrein, die elkaar grotendeels opheffen.

In 2021 werden 5 extra km-hokken geïnventariseerd, met een inspanning die globaal vergelijkbaar was met 2019-2020 – of net iets groter. Voor de 11 km-hokken steeg het soortenaantal daardoor van 521 naar 623, een toename met ruim 100 soorten. [Opm.: in werkelijkheid gaat het niet om soorten, maar om taxa; soms werden immers ook ondersoorten, variëteiten en hybriden apart onderscheiden. Daarbij hadden we vooral aandacht voor min of meer goed herkenbare taxa.]

Mede door de extra inventarisatie in 2021 zijn van de soortenlijst van Frank Saey uit 1982-1983 minder dan 10 soorten recent nergens in de verruimde perimeter van 11 km-hokken teruggevonden. Louter afgaand op de aan- of afwezigheid van soorten lijkt er dus nauwelijks sprake te zijn van achteruitgang van de flora van het Drongengoedgebied.

Waar komen de grote verschillen vandaan?

In 1982-1983 was de inventarisatie een onderdeel van het eindwerk van Frank Saey, die in 1983 als landbouwkundig ingenieur promoveerde met een studie over de evaluatie van de bosfuncties van het Drongengoed. Hij wilde de ecologische waarde van de bossen en natuurgebieden bepalen aan de hand van wetenschappelijk onderbouwde evaluatiemethoden. Over de manier waarop Frank precies te werk ging bij het verzamelen van gegevens zegt het eindwerk weinig en zelf herinnert hij zich daar niet veel meer van. Uit zijn lijst van waargenomen soorten kunnen we echter wel een en ander afleiden.

We mogen ervan uitgaan dat Frank vooral oog had voor ecologisch interessante soorten en vegetaties. Die zocht en vond hij vooral in de bossen en bosranden, bloemrijke bermen en kleine heiderestantjes. Die laatste besloegen in die jaren, voor de uitvoering van de grootschalige heideherstelprojecten, een veel geringere oppervlakte dan vandaag. Het uitgestrekte Drongengoedbos omschreef Frank als “floristisch zeer waardevol”, maar de oppervlakte ingenomen door de meest waardevolle vegetaties was vrij gering, met uitzondering van het in principe ontoegankelijke militair domein (incl. het vliegveld). Ik ga ervan uit dat Frank de groeiplaatsen van heel wat interessante soorten kende via tips van Eric Blondia, die zijn uitgebreide kennis van de fauna en flora van het Drongengoed altijd graag met anderen deelde. Aan de gedeelten van de kilometerhokken buiten het bos, zoals akkers en de directe omgeving van bewoning, besteedde Frank ongetwijfeld veel minder aandacht. In de praktijk had hij tijdens het inventariseren – wellicht grotendeels onbewust – vooral oog voor de continuïteit van de florasamenstelling. Hij was in de eerste plaats geïnteresseerd in de karakteristieke en daardoor voor zijn vraagstelling relevante soorten van het bos- en heidegebied, eerder dan in de nieuwkomers, efemere adventieven of ‘generalisten’ van banale biotopen. Zijn perspectief was dus in hoge mate historisch, uitgaand van de vraag: “Wat rest er nog van vroeger?”

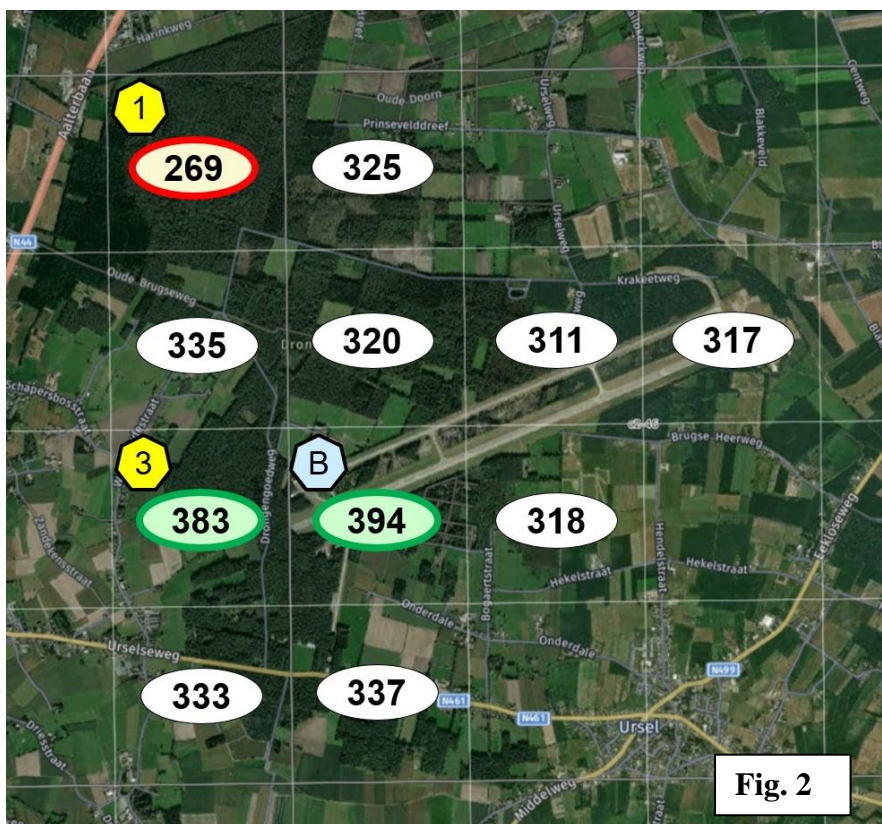
De inventarisatie 2019-2021 was breder opgevat. Ons interesseerde het om de samenstelling van de huidige ‘spontane flora’ te kennen, niet alleen van de natuurhistorisch meest interessante gebieden, maar tot in alle toegankelijke uithoeken van de perimeter van de 6 (later 11) kilometerhokken. Elke habitat kreeg aandacht. Zo boden de voegen tussen kasseien of betonstroken bij opritten van woningen de gelegenheid om uit te kijken naar Liggende vetmuur (*Sagina procumbens*) of, op het vliegveld, naar Rode schijnspurrie (*Spergularia rubra*) en diverse soorten Hoornbloem (*Cerastium*). De interpretatie van het al dan niet spontane karakter van de groeiplaats van een plant was een constant terugkerend punt tijdens het veldwerk. Er bestaat niet zoiets als een objectieve scherpe grens tussen wat spontaan is en wat niet. Ons uitgangspunt was dat een soort pas gestreept werd wanneer haar aanwezigheid niet louter berustte op directe menselijke tussenkomst. Vooral bij vondsten van sierplanten of andere nutsplanten rees geregeld twijfel. Bomen of

struiken die op min of meer ruime afstand van de moederpopulatie zijn opgeslagen uit door vogels of door de wind verspreide zaden, werden beschouwd als spontaan. Bij populaties die vermoedelijk of overduidelijk ontstaan waren uit weggegooid tuinafval, probeerden we in te schatten of de planten er al een aantal jaren in geslaagd waren om op enige afstand van de ‘tuinbron’ te overleven of zelfs uit te breiden. De interpretatie van bolgewassen in bermen in de buurt van bewoning was dikwijls lastig: hier was sprake van een zekere graad van willekeur bij de beslissing om een soort wel of niet te strepen. Een speciaal gevalletje was een eenmalige vondst van een Boshyacint die heel sterk deed denken aan Wilde hyacint (*Hyacinthoides non-scripta*), maar die ik uiteindelijk toch streepte als ‘hybride *H. x massartiana* s.l.’. ‘Echte’ Wilde hyacint of niet, qua status behoort deze kleine populatie in het Drongengoed ongetwijfeld niet tot de ‘oorspronkelijke’ wilde flora, maar betreft het net als de hybriden aangeplante en/of verwilderde exemplaren: een souvenirje uit het Meerdaalwoud of uit de Vlaamse Ardennen? Ephemere vogelzaadadventieven, indien niet bewust uitgezaaid, werden alle genoteerd. Ook een paar ongetwijfeld recent geïntroduceerde soorten waarvan de herkomst niet duidelijk was, maar die leken stand te houden zonder herhaalde menselijke tussenkomst, werden, zij het met terughoudendheid, uiteindelijk toch genoteerd. Een merkwaardig voorbeeld daarvan is een populatie Ruige anjer (*Dianthus armeria*) langs de Drongengoedweg.

Het is duidelijk dat een dergelijke aanpak een pak extra gestreepte soorten oplevert, waarbij het van belang is om de vondsten goed te documenteren, onder meer door notities toe te voegen over het aantal gevonden exemplaren en de context waarin de planten zijn gevonden: omgeving van bewoning; een jonge struik (bv. een dwergmispel) in een knotwilg; omgeving van een oude stortplaats van tuinafval; enz. Het resultaat is een gegevensbestand dat een momentopname biedt van wat vandaag aanwezig is: niet alleen de vanouds aanwezige of ‘oorspronkelijke wilde flora’, maar evenzeer soorten die op de korte of wat langere termijn weer helemaal zullen verdwijnen of, integendeel, gaandeweg de status van volkomen ingeburgerde of quasi-inheemse soort zullen verwerven. Ons perspectief was dus minder historisch en was meer bepaald

door de vraag: “Wat is de huidige toestand en welke floristische veranderingen – in termen van ‘winst’ en ‘verlies’ – kunnen we in de toekomst verwachten?” Gewild én ongewild hebben de menselijke bemoeienissen immers tot gevolg dat de natuur van morgen niet dezelfde zal zijn als die van vandaag of gisteren.

Deze meer inclusieve aanpak in 2019-2021 verklaart veel, maar niet alles. Als extra factoren die helpen verklaren waarom de recente soortenlijst veel langer is dan bijna 40 jaar geleden, dient gewezen op de rijkere en door de jaren heen opgebouwde floristische ervaring van twee zestigers t.o.v. een jonge student, maar ook betere hulpmiddelen – literatuur! – voor het op naam brengen van moeilijke soorten en

meer beschikbare tijd om van de lente tot de nazomer op pad te gaan.

De beschreven inclusieve aanpak leidt tot hogere kilometerhokscores, waarbij hokken met zowel een waaier aan banale en ruderales milieus als floristisch aantrekkelijke reservaatpercelen bovenaan komen te staan. Dit blijkt ook uit de cijfers voor de 11 hokken van het Drongengoed (Figuur 2). Het bijna volledig beboste hok 1 is landschappelijk aantrekkelijk, maar mede door het weinig gevarieerde grondgebruik heeft het de geringste soortenrijkdom van de 11 hokken. De topposities qua variatie worden ingenomen door de hokken 3 en B. Hok 3 combineert de floristische topkwaliteit van de Drongengoedweg met de gevarieerde maar grotendeels banale flora van de akkers en bermten langs de Westvoordestraat. Hok B combineert tal van topsoorten op het vliegveld (waaronder Addertong, *Ophioglossum vulgatum*) met een rist adventieven en verwilderde tuinplanten, zoals enkele soorten *Cotoneaster* in de verkavelde zone van Onderdale. De soortenrijkdom is beslist niet de beste indicator voor de kwaliteit van een gebied of kilometerhok, zeker niet wanneer inclusief is gestreept. ‘Elk streepje is een streepje’ is een acceptabele slogan voor de recreatieve florist, maar voor de ecooloog of natuurbeheerder is het toch allemaal een stukje ingewikkelder.

Winnaars en verliezers: een bloemlezing

Minder dan 10 soorten die Frank Saey in 1982-1983 vond, bleven in 2019-2021 voor ons in de 11 geprospecteerde hokken onvindbaar. Elk van de drie volgende zeldzaamheden werd door Frank overigens in maar één hok gevonden. De meest tot de verbeelding sprekende soort lijkt me Grondster (*Illecebrum verticillatum*), die al sinds vele jaren niet meer is teruggevonden op een paar inmiddels sterk verboste jachtakkertjes in hok 1. [Recent zijn daar beheerwerken uitgevoerd met het oog op het behoud van de gagelstruwelen. Of dat in 2022 zal leiden tot de terugkeer van Grondster – een soort met een kortlevende zaadbank – valt af te wachten.] Het lijkt erop dat in het Drongengoed de sinds jaren wegwijnende Melkeppe (*Peucedanum palustre*) finaal verdwenen is. En dat geldt vermoedelijk ook voor een al sinds jaren niet meer waargenomen kleine populatie Schaduwkruiskruid (*Senecio ovatus*) langs de Drongengoedweg.

Het verhaal van winnaars en verliezers is niet altijd even duidelijk. Bij de ‘winnaars’ denk ik vooral aan de snelle uitbreiding en inburgering van succesvolle exoten. Ruige fijnstraal (*Erigeron floribundus*, syn. *Conyza bilbaoana*) is als de meest recente nieuwkomer van het geslacht Fijnstraal in Vlaanderen inmiddels ook al bekend van verschillende kilometerhokken in het Drongengoedgebied. Watercrassula (*Crassula helmsii*) vonden we niet binnen de perimeter van 11 hokken, maar is net daarbuiten in het Drongengoed wel voor het eerst opgedoken in een recent gegraven putje. Dat is vermoedelijk de voorbode van een uitbreiding in de volgende jaren. Andere verhalen zijn minder gemakkelijk te duiden. In 2019-2020 vonden we Blauwe knoop (*Succisa pratensis*) terug in slechts 2 van de 5 hokken waar Frank de soort noteerde. Daar staat tegenover dat, als een gevolg van gericht beheer, enkele populaties de laatste jaren de wind in de zeilen hebben. Dat geldt ook voor Zaagblad (*Serratula tinctoria*), een van de floristische paradepaardjes van het cuestagebied Oedelem-Zomergem. De soort staat globaal onder druk: tegenover het succesvolle beheer van een paar grote populaties (bermen van het vliegveld) staat het wegwijnen van niet beheerde populaties in diverse bermten in het agrarisch gebied. Van de aanleg van amfibieënputjes profiteert onder meer de pionier Pilvaren (*Pilularia globulifera*), maar het blijft afwachten of deze soort op de langere termijn deel zal blijven uitmaken van de Drongengoedflora. Het meest opmerkelijke voorbeeld van stabiliteit in een dynamisch landschap is wellicht de vindplaats met duizenden exemplaren Dalkruid (*Maianthemum bifolium*) op de flanken van de vallei van de Driesbeek. Tot de floristisch waardevolle en goed standhoudende soorten van het Drongengoed behoren ook meerdere zeggen, zoals Tweenervige zegge (*Carex binervis*; gevonden in 9 van de 11 hokken), Geelgroene zegge (*C. demissa*; 8/11), Bleke zegge (*C. pallenscens*; 9/11) en Blauwe zegge (*C. panicea*; 7/11). Nog onbekend voor Frank Saey, heeft de ontsnapte tuinplant Hangende zegge (*C. pendula*) zich op korte tijd een vaste stek veroverd, met inmiddels een score van 6 hokken op 11.

Een combinatie van de populariteit van varens als tuinplanten en het aanplanten van bossen op voormalig landbouwland heeft in de voorbije jaren geleid tot het opduiken van een paar nieuwkomers, zoals Zachte naaldvaren (*Polystichum setiferum*) en Geschubde mannetjesvaren (*Dryopteris affinis*); vooral de laatste soort troffen we vrij geregeld aan. Daarnaast wordt recent ook Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) her en der gevonden, meestal groeiend tussen de stenen van duikers.

Het lijkt aannemelijk dat die varens – misschien met uitzondering van de Tongvaren? – 40 jaar geleden inderdaad nog niet aanwezig waren in het Drongengoedgebied. Maar kunnen we dat ook zeggen van de C₄-grassen die vandaag een prominente plaats innemen als onkruidsoorten in maïsakkers? Gedeeltelijk wel, neem ik aan, want de introductie en uitbreiding van soorten als Zuid-Afrikaanse en Kale gierst (*Panicum schinzii* en *P. dichotomiflorum*) in Vlaanderen dateert van na de explosie van de maïsteelt in de jaren 1970. Anderzijds lijkt het vreemd dat Frank nergens Europese hanenpoot (*Echinochloa crus-galli*) vond: gemist door onvoldoende aandacht voor akkeronkruiden?

Bij diverse soorten is er weinig reden om eraan te twijfelen dat de cijfers een reële trend aangeven. Maar wat verklaart de trend? De vooruitgang van Rankende helmblom (*Ceratocarpus claviculata*), geëvolueerd van 1 op 6 naar 6 op 6 hokken, is hier, zoals elders in Vlaanderen, een gevolg van zure regen en stikstofdepositie. Voor de komst en uitbreiding van Bosereprijs (*Veronica montana*; van 0/6 naar 3/6) ligt de verklaring minder voor de hand. De soort is vandaag te vinden in verschillende bosdreven. Zou het kunnen dat de zaden, vermengd met een beetje aangedroogde grond, ongewild verspreid worden via het schoeisel van wandelaars? Ook voor de uitbreiding van Stijve klaverzuring (*Oxalis stricta*; van 1/6 naar 6/6) houd ik het bij een gokje. Profiteerde deze soort in de voorbije tientallen jaren van de ruderalisering

van een aantal bosdreven die verhard werden met steenslag en afbraakafval?

De status bepalen van ‘in het wild’ aangetroffen bomen en struiken waarvan bekend is dat vogels de zaden verspreiden, is niet altijd evident. In het Drongengoedgebied komen her en der solitaire exemplaren voor van Mispel (*Mespilus germanica*) met kleine vruchten en gedoornde takken (figuur 3). Daarnaast vonden we in de geïnventariseerde perimeter exemplaren met grotere vruchten en ongedoornde takken die duidelijk aangeplant waren in een gevarieerde houtkant. Alleen de exemplaren met kleine vruchten werden in de streeplijsten genoteerd; we zijn geneigd om ze te beschouwen als autochtoon – of toch in elk geval als ‘spontaan’, dit wil zeggen: niet door de mens op die plaats aangeplant.

Fig. 3

Na drie jaar inventarisatie: er blijven vragen en twijfels

Elke florist die op een kritische wijze streept, ziet zich geregeld geconfronteerd met identificatieproblemen. Soms bieden sleutels en beschrijvingen niet het nodige houvast om te kiezen tussen soort X en soort Y. Na drie jaar inventariseren in het Drongengoedgebied blijven we zitten met enkele onzekerheden. Dat is een beetje frustrerend, maar het zijn vooral ook kleine uitdagingen. Ik beperk me tot drie voorbeelden.

Ik ben er niet helemaal van overtuigd dat Dicht havikskruid (*Hieracium lachenalii*), zoals eerder door andere floristen gedetermineerd, de naam is voor de op Pilkem, langs de baan Ursel-Knesselare, florerende populatie. De planten lijken me wat te neigen naar Stijf havikskruid (*H. laevigatum*) en in elk geval verschillen ze qua habitus vrij sterk van de populaties van Dicht havikskruid die ik ken van de omgeving van de Kraenepoel (Oude Gentweg) en Sint-Joris (Maria-Aaltersteenweg).

In het Koningsbos, ten zuiden van de weg Ursel-Knesselare, is het dan weer een aanzienlijke populatie van een ‘rare’ vorm van een Kroppaar die me doet denken aan IJle kroppaar (*Dactylis glomerata* subsp. *lobata*, syn. *D. polygama*). Kroppaar is echter een notoir variabele grassoort en helemaal overtuigd van de identiteit van de planten in het Koningsbos ben ik nog niet.

In een beheerd graslandperceel in het reservaat Maldegemveld zijn het de zeggen die in 2022 extra aandacht verdienen. Waarnemingen.be vermeldt van dit perceel een enkele jaren oud gegeven van Zwarte zegge (*Carex nigra*), een soort die wij er recent niet hebben gevonden. Wel vonden we Scherpe zegge (*C. acuta*), met planten die eerder atypisch ogen (eerder slank en klein), en ook de hybride tussen Zwarte en Scherpe zegge (*C. x elytroides*). Deze hybride, naar verluidt in Nederland de meest algemeen voorkomende *Carex*-hybride, is goed determineerbaar indien de verdeling van de huidmondjes op de boven- en onderzijde van de bladeren bekeken wordt. Logische vraag: hebben wij de Zwarte zegge gemist en staat ze toch nog ergens in dit perceel of in de nabije omgeving?

Informatie die bijdraagt tot het oplossen van deze puzzeltjes zal ik met plezier anhoren of lezen.

Conclusie

Onvolledigheid, onzekerheid en veranderlijkheid zijn drie sleutelwoorden die verklaren waarom de inventarislijst van de flora van een gebied nooit af is. Ook zal de inventarisatie van eenzelfde gebied tijdens eenzelfde periode door twee verschillende floristen altijd een in mindere of meerdere mate verschillende soortenlijst opleveren.

Onvolledigheid. Hoe groot de inspanning ook is, altijd mis je ergens in een kilometerhok een aantal soorten: ze groeien op onbereikbare plekjes, zijn onopvallend en/of hebben een zeer korte bloeitijd, zijn maar in heel klein aantal aanwezig, worden door de streper niet als aparte ‘goede’ soorten erkend, enz. Het meest frappante voorbeeld van een door Marnix en mezelf in het Drongengoed gemiste soort is ongetwijfeld Melkvioltje (*Viola lactea*). Terwijl wij overal ijverig aan het strepen waren, vond Leen Ricour, de herderin van de schaapskudde, in een van de 11 kilometerhokken één bloeiend exemplaar van het Melkvioltje (*Viola lactea*; figuur 4: foto Chris Bruggeman, Drongengoed, 5 mei 2022), een nooit eerder in het Drongengoedgebied gesignaleerde soort. Zelf zouden wij vrijwel 100% zeker nooit op het juiste tijdstip tijdens de bloei op dat plekje gepasseerd zijn en de soort opgemerkt hebben. [Zie voor meer informatie over deze bijzondere floristische waarneming Hoste et al. (2021).]

Fig. 4

Onzekerheid. Elke inventarislijst bevat een aantal onzekerheden, die het gevolg kunnen zijn van taxonomische onzekerheden in moeilijke soortengroepen, het gebruik van flora's die tegenstrijdige of onvolledige determinatiekenmerken geven, een onvoldoende vertrouwdheid van de florist met bepaalde kritische soorten, enz. Een voorbeeld daarvan zijn de wilgen, een complexe groep met tal van soorten en hybriden, waarop we ons met enig enthousiasme hebben gestort, al leidde dat geregeld tot namen die we enkel met het nodige voorbehoud noteerden.

Veranderlijkheid is inherent aan elk landschap en de bijhorende fauna en flora. Dat geldt net zo goed voor woongebieden en landbouwgronden als natuurgebieden. Elke inventarisatie van de flora is een momentopname, gekenmerkt door op dat moment spelende korte- en langetermijnontwikkelingen. Naast vaste waarden, telt de lokale flora een aantal efemere soorten, die er gisteren niet waren en waarvan we aannemen dat ze straks alweer zullen verdwenen zijn zonder een spoor na te laten – tenzij misschien in een sluimerende zaadbank. De opwarming van het klimaat, natuurontwikkelingsprojecten en andere beheerwerken in reservaten, de onbewuste aanvoer van exoten, evoluties in de landbouw, wisselende trends in de tuinaanleg en de teelt van sierplanten, enz. beïnvloeden allemaal de soortensamenstelling van de spontane flora – om nog te zwijgen van de vegetaties en plantengemeenschappen waarin ze voorkomen. Bovendien zorgen nieuwe trends in de floristiek ervoor dat de kennis van de flora wijzigt, bijvoorbeeld als een gevolg van de toegenomen belangstelling voor de lang genegeerde flora van het urbane gebied, met zijn bijzonder gevarieerd aanbod van exoten.

Het uitvoeren van een inventarisatie vereist voortdurend beslissingen over het al dan niet 'wilde' of 'spontane' karakter van de populaties die binnen het geïnventariseerde gebied worden aangetroffen. Daar kan je richtlijnen voor opstellen, maar die zijn voor een deel afhankelijk van wat je precies beoogt met de inventarisatie. Bewust of onbewust beoordelen floristen tijdens het strepen sommige populaties erg uiteenlopend, wat zich uiteindelijk weerspiegelt in sterk verschillende soortenlijsten. Het vergelijken van recente lijsten met oudere data is daardoor niet altijd gemakkelijk, zoals deze bijdrage aan de hand van enkele voorbeelden heeft aangetoond. Het plan is om in de toekomst een meer becijferde vergelijking te maken tussen de floragegevens van het Drongengoed anno 1982-1983 en 2019-2021.

Dankwoord. – Met dank aan de bevoegde instanties voor de toelatingen om de bos- en heidegebieden en het vliegveld te betreden en zo de inventarisatie van het hele gebied mogelijk te maken.

Literatuur

Hoste I., Ricour L., Zwaenepoel A. en Vansteenbrugge H. (2021) – Een vondst van *Viola lactea* in het Drongengoed (prov. Oost-Vlaanderen): een primeur met een oude lokale voorgeschiedenis. *Dumortiera* 119: 25-30. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5731752>

Saey F. (1983) – Het Drongengoed te Maldegem en Knesselare. Evaluatie van de bosfuncties, meer in het bijzonder van de sociale functie. [Onuitgegeven werk van einde studiën Landbouwkundig Ingenieur, richting Waters en Bossen, Rijksuniversiteit Gent, 1982-183.]

40 jaar broedvogels in Ursel en omgeving.

Tekst en foto's Jan Pauwels

Geschiedenis

De oprichting van de Natuurvereniging de Wielewaal in 1980 en het meewerken aan het boek 'De Vogels van Aalter en Knesselare' zorgde bij mij en bij enkele andere natuurliefhebbers voor een stimulans om aan natuurstudie te doen.

Een wandeling waar men aandacht heeft voor plant en dier werd zoveel interessanter. Eric Blondia gaf mij deskundige uitleg over alles wat leefde in het Drongengoed en

Ivan Hoste, onze eerste voorzitter leerde mij kritisch te zijn bij het noteren van een waarneming.

Van digitaal invoeren op waarnemingen.be was er toen nog geen sprake. Alles wat interessant was werd in een notitieboekje genoteerd of in het geval van broedvogelinventarisatie op kaart gezet.

Om de vele verzamelde gegevens niet te laten verloren gaan werden die verwerkt in een presentatie. De studiedag van november 2021 was een uitgelezen moment om dit te delen met andere natuurliefhebbers.

Doel van het onderzoek

- Het aantal broedvogels van vroeger vergelijken met die van nu.
- Zoeken naar mogelijke oorzaken van het verdwijnen of de achteruitgang van soorten.
- Advies geven waar mogelijk aan de beheerders van ANB, Natuurpunt, Vlaamse Waterweg en Gemeente.
- Broedvogelonderzoek is een boeiende hobby.

De presentatie is een samenvatting van verschillende broedvogelonderzoeken van 1981 tot 2021 binnen het studiegebied. Vanaf 2000 werkte ik ook mee aan verschillende georganiseerde onderzoeken.

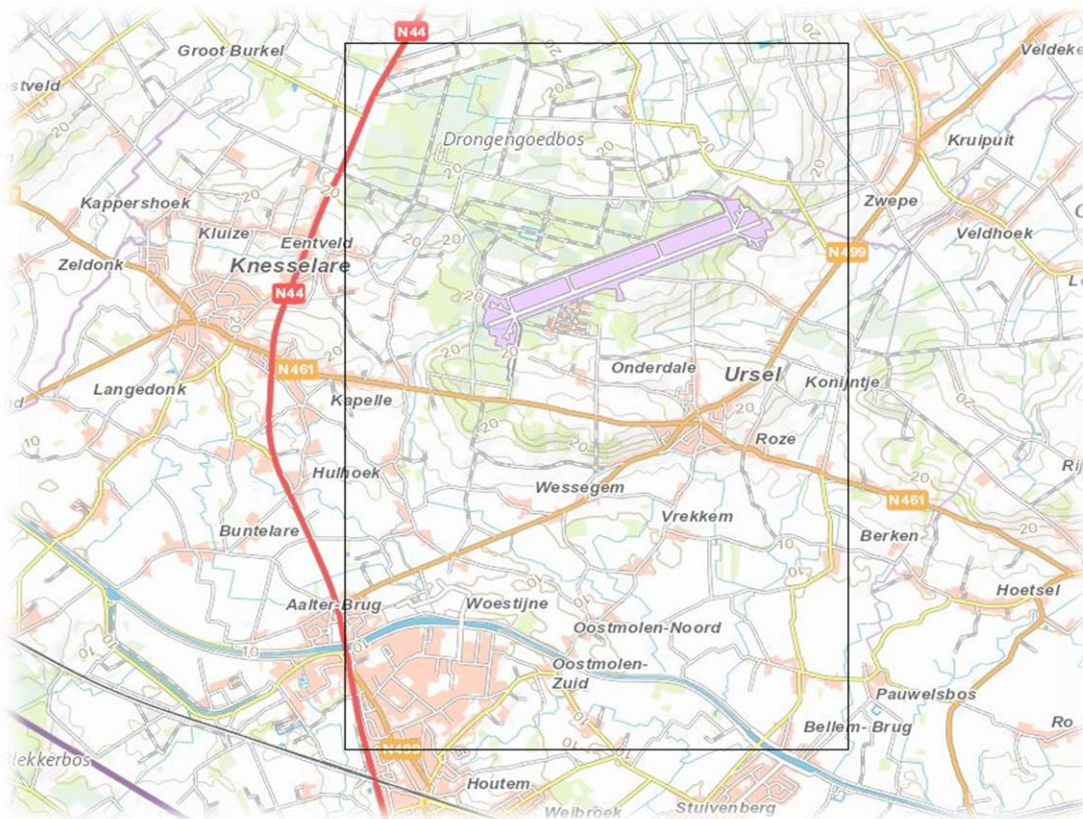
- Intensieve inventarisaties: territoriumkartering volgens Hustings: Koningsbos, kanaalbermen, Militair domein, landbouwgebied Wessegem en Oostmolen Noord, eigen tuin.
- Vroegere gegevens uit notitieboekjes.
- De Vogels van Aalter en Knesselare (Ivan Hoste 1987).
- Broedvogelatlas Vlaanderen 2000 – 2003: Aalterbrug, Ursel, Bellem, Kleit.
- Beheerplan Drongengoed 2012.
- ABV- project vanaf 2007 tot en met 2021: jaarlijks 1 km² hok, 3 verschillende hokken binnen het studiegebied.
- Broedvogelatlas Vlaanderen 2020 in Ursel Drongengoed en Kleit Maldegemveld.
- Waarnemingen.be

Het studiegebied

De vogelrijkste gebieden zijn het volledige Drongengoedbos met inbegrip van het Militair domein en het Maldegemveld, het kanaal Gent – Brugge tussen Aalterbrug en Bellebrug, het landbouwgebied in Wessegem en Oostmolen Noord....

In de loop der jaren hebben zowel negatieve als positieve veranderingen in het gebied de vogelpopulatie beïnvloed.

In het Drongengoedbos en Maldegemveld zijn vele ha bos omgezet naar heide. Positief voor heidevogels als boomleeuwerik en nachtzwaluw maar de kappingen van naaldhout zijn negatief voor soorten als goudhaan en zwarte mees.

Kaart studiegebied

Een samenvatting van de resultaten.

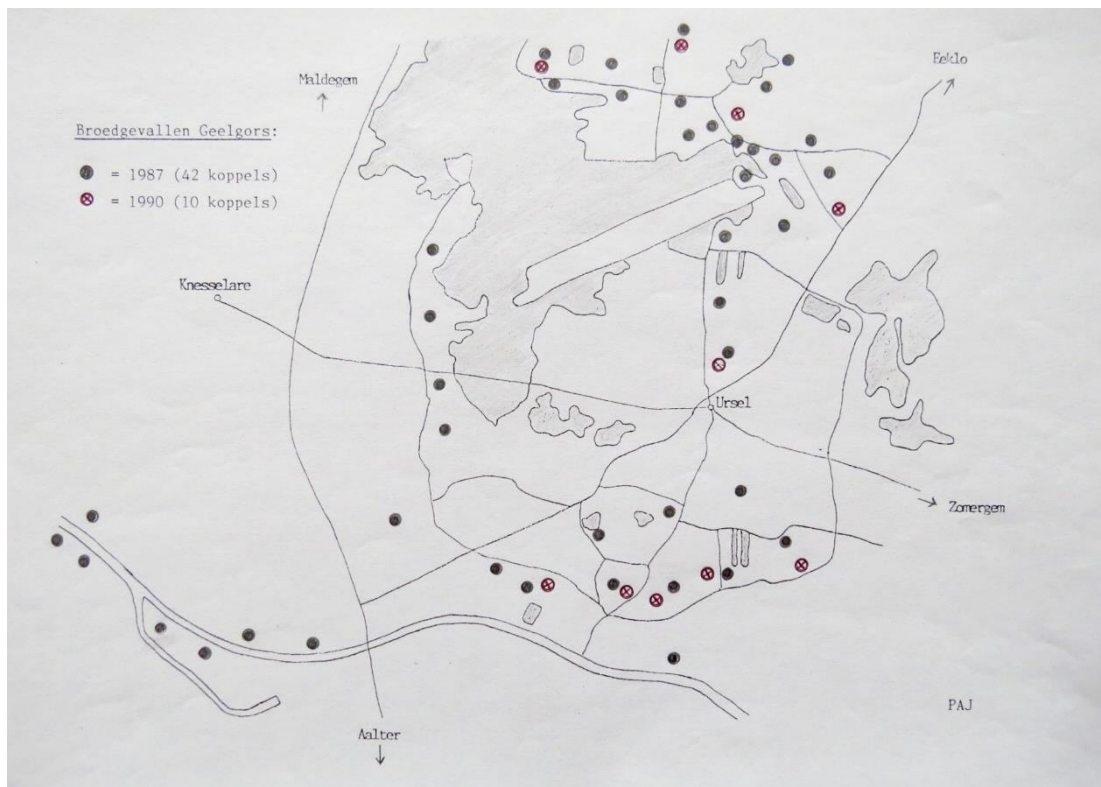
- **102 soorten broedvogels** hebben in de periode van 1981 tot en met 2021 in het studiegebied gebreed. Sommige soorten waren tijdelijke of éénmalige broedvogels zoals bv. kramsvogel, rode wouw of wulp.
- In 2021 waren er 77 soorten broedvogels.
- **9 soorten zijn verdwenen** van de vroegere jaarlijkse broedvogels: fluiter – geelgors – nachtegaal – oeverzwaluw – veldleeuwerik – wielewaal – zomertortel – goudvink – graspieper.
- **9 soorten zijn nieuw:** boomklever – bosuil – grote canadese gans – cetti’s zanger – nijlgans – scholekster – slechtvalk – nachtzwaluw – middelste bonte specht.
- Van **44 soorten is een achteruitgang** vastgesteld (of zijn verdwenen).
- **25 soorten** doen het nu **beter** (of zijn nieuw)
- Er is een zeer sterke achteruitgang van alle ‘landbouwsoorten’.
- Bij de bossoorten doen de holenbroeders het goed.
- De soorten die afhankelijk zijn van naaldhout, zoals kuifmees, zwarte mees en goudhaan, gaan er de laatste jaren op achteruit.
- Typische heidesoorten als boomleeuwerik en nachtzwaluw doen het nu beter.
- Van een aantal soorten zijn er niet genoeg bruikbare gegevens om te verwerken.

Verdwenen soorten:

Fluiter: nog 9 territoria in 1988 maar daarna snel afnemend en volledig verdwenen. In de lente van 2020 was er een zangpost gedurende een paar weken in het Drongengoedbos maar geen broedgeval.

Geelgors: in 1987 inventariseerde ik in het hele studiegebied 42 koppels. 4 jaar later was dit aantal gedaald naar 10 koppels. De laatste 2 broedgevallen waren in 2012 in het Militair Domein. Elders in het Meetjesland in de soort vanaf 2021 vermoedelijk verdwenen.

De oorzaken zijn de grootschalige landbouw waar geen plaats is voor ruigten en houtkanten met sleedoorn en waar het gebruik van insecticide en pesticide nefast zijn voor het grootbrengen van jongen. Er is tevens een groot gebrek aan wintervoedsel. De sparrenaanplantingen van weleer, bedoeld voor kerstbomen waar geelgorzen een veilige broedplaats vonden zijn verdwenen.

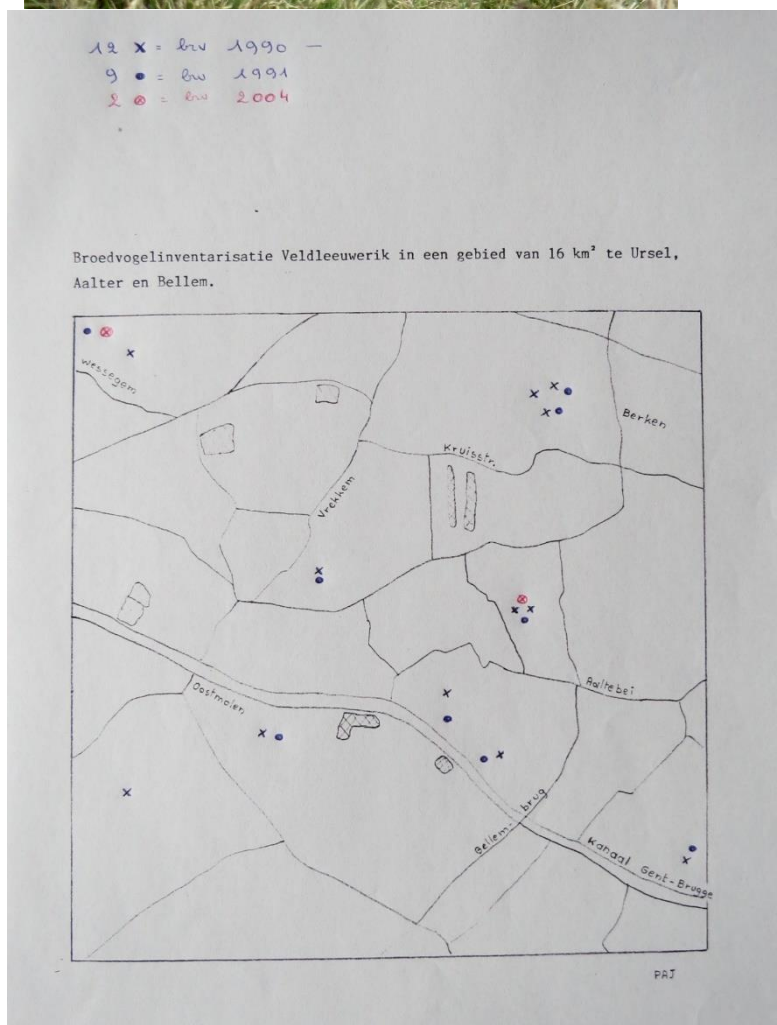

Kaart inventarisatie geelgors 1987 en 1990

Nachtegaal: in 1988 nog goed voor 16 territoria maar 10 jaar later verdwenen in het Drongengoedbos. De nachtegaal is sindsdien geen broedvogel meer. Tijdelijk is er in sommige jaren een zingend mannetje te horen.

Oeverzwaluw: was tijdelijk broedvogel op de opgespoten terreinen in Bellem, Switten. In 1984 telden we 10 bezette nesten.

Veldleeuwerik: in een landbouwgebied van 16 km² telde ik 12 zangposten in 1990. Een opeenvolging van mislukte broedgevallen in raaigras en andere groenbemesters en het ontbreken van echte graangewassen zorgde voor een geleidelijke achteruitgang tot de soort verdween. Ten noorden van het Drongengoed, net buiten mijn studiegebied zijn nog enkele broedparen in de graanvelden van Maasbone.

Kaart inventarisatie veldleeuwerik 1990, 1991 en 2004

Wielewaal: nog 7 koppels in 1988. Daarna snel achteruitgaand. In 2020 en 2021 was er tijdelijk een zangpost in het Maldegemveld.

Zomertortel: doet het slecht in heel Vlaanderen en dat is hier niet anders.

Goudvink: wordt al eens gehoord of gezien maar er zijn geen waarnemingen in het broedseizoen die duiden op een mogelijk broedgeval.

Graspieper: was in de jaren '80 een algemene soort die vooral voorkwam langs de kanaalberm en in ruigten tussen 2 percelen. Laatste broedgevallen waren er in de buurt van het kanaal maar die dateren al van meer dan 10 jaar geleden. Opvallend is dat er jaarlijks tot in het begin van de broedperiode graspiepers in een geschikt broedgebied verblijven en dan toch nog wegtrekken. Dit is het geval aan de bermen van het kanaal en van de startbaan van het militair domein.

Nieuwe soorten.

Boomklever: een eerste broedgeval in het Drongengoed was er in 1987. Eerder waren er al broedgevallen in Poekepark vanaf 1984.

Het aantal broedparen in het Drongengoedbos steeg met de jaren. 8 koppels in 2004, 13 in 2007, 27 in 2012. De laatste jaren schommelt het aantal tussen 25 en 30 koppels.

Bosuil: nieuwe broedvogel vanaf 1987. In 2007 telden we al 15 territoria. In 2012 werden op 10 locaties in het Drongengoedbos bedelende jongen gehoord. De laatste jaren doet de bosuil het minder goed.

Nachtzwaluw: rond 1950 telde Robert Van Deynse 15 tot 20 koppels in het Drongengoed en Keigat. Begin 1980 leek de soort verdwenen. Zelden werd nog een zingend mannetje gehoord. Zowel in het Maldegemveld als op het Militair Domein waren er in 2020 en 2021 meerdere zangposten te horen tot laat in het broedseizoen wat wijst op zekere broedgevallen.

Cetti's zanger: recent 2 koppels langs de kanaalbermen in Bellem vanaf 2019.

Slechtvalk: voor het eerst broedvogel in 2021.

Scholekster: blijft een zeldzame broedvogel. Een eerste broedgeval voor onze regio was er in 1987 in een aardappelveld in Bellem. In mijn onderzoeksgebied zag ik in 2020 een koppel met 2 jongen te noorden van het Drongengoed.

Middelste bonte specht: nieuwe soort in het Drongengoed met 2 geslaagde broedgevallen in 2020.

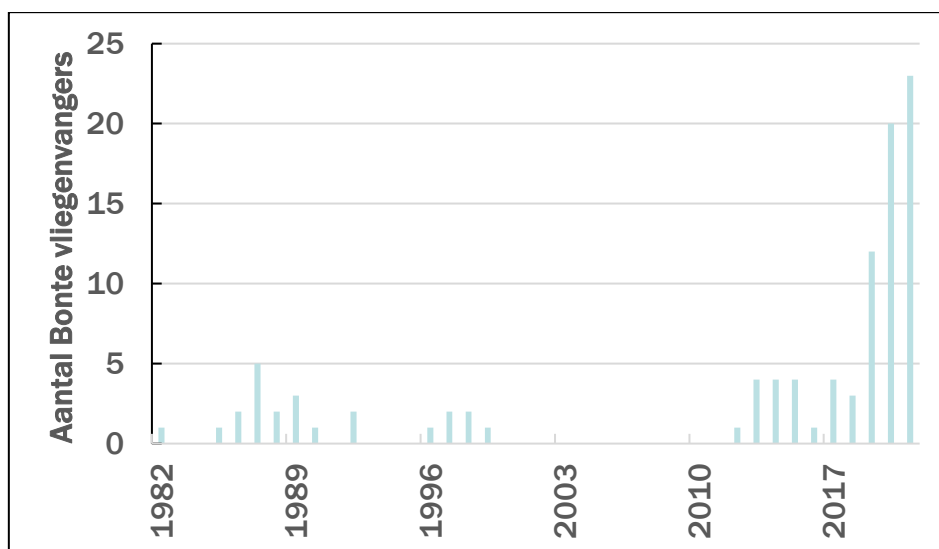

Grote Canadese gans en Nijlgans: 2 exoten die zich intussen zowat overal verspreid hebben.

Soorten die het nu beter doen dan 40 jaar geleden.

Bonte vliegenvanger: aangezien de meeste koppels gebruik maken van nestkasten hebben we de broedgevallen heel goed kunnen opvolgen. Van 1982 tot en met 2018 werden nooit meer dan 5 broedkoppels per seizoen geteld. Vanaf 2019 schoten de aantallen fors de hoogte in met 23 broedgevallen in 2021 (grafiek). Van 2000 tot en met 2011 werden er geen broedgevallen vastgesteld. Er verbleven soms een paar zingende mannetjes in de buurt van de nestkasten maar die trokken weg na een paar dagen of weken.

In 2020 waren 12 van de 20 broedgevallen in nestkasten. 72 jongen werden geringd door Paul Schollaert. In 2021 waren er 17 broedgevallen in nestkasten en werden 87 jongen geringd.

Boomleeuwerik: doet het goed in de heidegebieden. Zoals alle grondbroeders is de soort gevoelig voor verstoring tijdens het broedseizoen.

Havik: is al een aantal jaren vaste broedvogel met enkele koppels in het Drongengoed en Maldegemveld.

Buizerd: heeft de laatste jaren vermoedelijk sterke concurrentie van havik.

Een aantal soorten waarvan de broedparen in de loop van het onderzoek sterk zijn gestegen zijn: **Kauw**, **Zwarte kraai**, **Houtduif** en **Putter**.

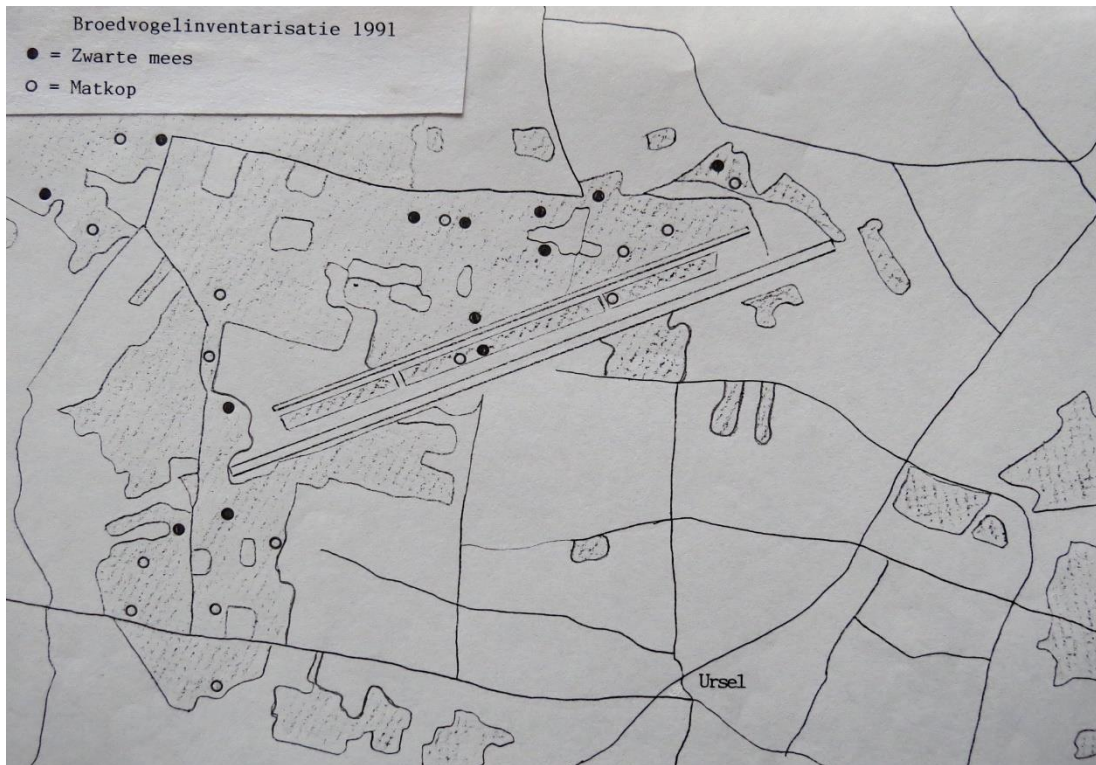
Soorten waarvan een sterke achteruitgang is vastgesteld maar nog niet zijn verdwenen als broedvogel.

Sterke achteruitgang	Achteruitgang
Bosrietzanger	Boerenzwaluw
Fazant	Boomvalk
Fitis	Fuut
Gekraagde roodstaart	Gele kwikstaart
Goudhaan	Gierzwaluw
Grauwe vliegenvanger	Groenling
Grote lijster	Heggenmus
Kievit	Holenduif
Kneu	Huismus
Koekoek	Kerkuil
Matkop	Merel
Patrijs	Staartmees
Ransuil	Torenvalk
Ringmus	Tuinfluiters
Spotvogel	Wilde eend
Spreeuw	Zanglijster
Steenuil	
Waterhoen	
Zwarte mees	

Gekraagde roodstaart

Kaart inventarisatie 1991 zwarte mees en matkop

Matkop	Zwarte mees
1991: 15 kp	1991: 13 kp
2000: 8 kp	2000: 10 kp
2020: 1 kp	2021: 1 kp

Advies voor ANB en Natuurpunt voor bos- en heidevogels.

- Volgen van de studie en aanbevelingen van Gert Du Cheyne ivm heidebeheer in het Heidebos in Wachtebeke.
- Dode bomen behouden voor holenbroeders.
- Behoud van naaldhout is belangrijk voor roofvogels en soorten als zwarte mees, kuifmees, goudhaan
- Bij beheer van heide en graslanden rekening houden met grondbroeders. Dus niet maaien en geen begrazing met schapen tijdens het broedseizoen.
- Opletten voor ontwormingsmiddelen bij grazers (is nefast voor kevers, insecten en vogels...).
- Aandacht voor probleem verwilderde katten en loslopende honden (roven en verstoren nesten van grondbroeders).
- Aanplanten nieuwe bossen, ook met sparren = is broedgebied voor geelgors, kneu, roodborsttapuit. In heidegebied hier en daar aan de randen enkele plaatsen met slee - of meidoorn aanplanten kan een aantal kwetsbare vogelsoorten aantrekken.

- Algemeen: er moet voldoende nestgelegenheid, rust, voedsel en beschutting zijn. Voor de open gebieden is het interessant te zorgen voor onkruidrijke akkerranden en zomergranen die niet geogost worden.

Oorzaken van de achteruitgang van broedvogels.

De grote verliezen vinden we bij de vogels die afhankelijk zijn van de landbouw. De grootschalige landbouw waarbij teveel en te vaak gebruik gemaakt wordt van pesticiden en herbiciden heeft er voor gezorgd dat soorten als veldleeuwerik, geelgors en graspieper niet meer voorkomen in mijn studiegebied. Andere soorten als patrijs, kievit, kneu en ringmus krijgen het heel moeilijk. Er zijn slechts enkele opportunisten als kraaiachtigen, houtduiven en exoten als Nijlganzen en Canadese ganzen die profiteren van de maïsteelt. Er is niet alleen een gebrek aan nestgelegenheid en voedsel tijdens de broedperiode maar ook in de winter blijven er zo goed als geen voedselresten op het land liggen.

Met het ouder wordend bos en de vele dode bomen die mogen blijven staan is er wel een verbeterde situatie voor holenbroeders.

Maar er is een tekort aan groenblijvende struiken en bomen om tijdens de winter en het vroege voorjaar beschutting te geven voor standvogels.

Andere oorzaken van de achteruitgang van vogels zijn de toename van predatoren als vos, marter, kraaiachtigen, verwilderde katten en loslopende honden.

Het drukke verkeer en de vele obstakels als windmolens en hoogspanningskabels eisen ook vele slachtoffers. Recent vliegen roofvogels zich dood tegen de nieuwe afsluitingen die Infrabel plaatste aan beide kanten van de spoorlijn tussen Aalter en Beernem.

Samenvatting.

Mijn studiegebied is Ursel en omgeving met als belangrijkste vogelgebieden het Drongengoedbos en een deel van de kanaalbermen in Aalter.

De verzamelde gegevens laten bij sommige vogels duidelijke negatieve of positieve trends zien.

In de 40 jaar hebben er 102 soorten vogels gebroed. Enkele waren geen jaarlijkse broedvogel of waren dit maar één maal zoals rode wouw of wulp.

Van de regelmatige broedvogels zijn er 9 soorten verdwenen maar er zijn ook 9 nieuwe soorten bijgekomen. Van de verdwenen soorten zijn vooral de geelgors, veldleeuwerik, graspieper, zomertortel en wielewaal de meest opvallende. Nieuwe soorten sedert enkele jaren zijn de middelste bonte specht, cetti's zanger en slechtvalk.

Het zijn vooral de vogels die aan landbouwgebied gebonden zijn die het moeilijk krijgen of al verdwenen zijn.

Ook voor enkele andere soorten ziet de toekomst er niet goed uit. Als er geen verandering in hun leefgebied komt dreigen een paar van de huidige broedvogels te verdwijnen.

Gelukkig zijn er ook positieve trends in de studie. Holenbroeders zoals boomklever, bonte vliegenvanger en de spechtensoorten profiteren van het ouder wordend bos en de vele dode bomen.

We mogen in de toekomst nog andere nieuwkomers verwachten zoals de oehoe of de raaf.

Met een gepast beheer in het Maldegemveld en het Militair Domein mogen we ook hopen op de terugkomst van de geelgors en misschien wel de grauwe klauwier.

50 jaar vlinders kijken in Ursel en het Drongengoed, winnaars en verliezers

Omer Van de Kerckhove

Inleiding

In 1968 zaten bij het waspoeder OMO geprepareerde tropische vlinders. Toen ik in de nazomer van dat jaar een Dagpauwoog zag was ik verrast dat ook bij ons zo'n mooie vlinders voorkwamen. Vanaf 1969 keek ik naar vlinders in de omgeving van de ouderlijke woning in de Vrekkenstraat, de bossen van het Keigat en de Ganzekleit, een bossengordel aan de zuidrand van het Drongengoed.

In 1972 werd de Drongengoedweg bezocht en vanaf 1973 werd het gehele Drongengoed verkend.

Mijn moeder was verbaasd dat ik zo vaak met de fiets naar het Drongengoed trok. Meer dan eens zei ze "er zitten toch geen vlinders meer". Mijn moeder, geboren in 1919, had de goede vlinderjaren dertig en veertig gekend. Tal van soorten profiteerden van het klimaat dat toen warmer en zonniger was dan voorheen. Verscheidene biotoopvlinders waren toen al in de provincies Oost- en West-Vlaanderen verdwenen of kwamen zeer lokaal voor.

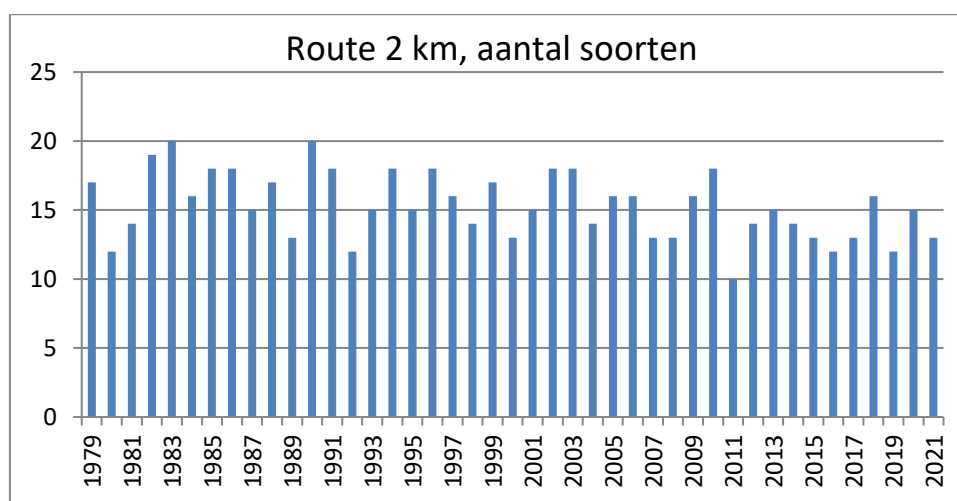
Vanaf 1950 werd volop gebruik gemaakt van kunstmest. De landbouwgrond, die het grootste deel van de oppervlakte inneemt in Vlaanderen, werd steeds intensiever bewerkt. Toen ik omstreeks 1970 naar vlinders begon te kijken was de vlinderstand al bijzonder sterk verarmd.

Gegevens

Het merendeel van de grafieken in dit artikel zijn van een éénmalige jaarlijkse telling van een route van 2 km lang langs de Drongengoedweg. De telling gebeurde aanvankelijk tussen 3 en 10 augustus (periode 1979-1988). Door de opwarming van het klimaat werd er vroeger geteld. Tijdens de periode 1989-2000 werd er geteld tussen 29 juli en 6 augustus. Daarna tussen 23 juli en 3 augustus.

Een éénmalige telling laat niet toe om de aantallen van jaar tot jaar met elkaar te vergelijken. Door de lange reeks kan je er wel een trend uit afleiden.

De grafiek hieronder laat zien dat het aantal soorten dat werd genoteerd tijdens tellingen na 2010 is afgenomen.

Een paar grafieken zijn van een route van 1 km. Deze situeert zich ook langs de Drongengoedweg langs een traject waar de meeste vlinders worden gezien. Marc Van Opstaele telde die route heel vaak van 1992 tot 1997 (tot meer dan 30 keer in de periode april-half september). Daarna telde ik die route maar (veel) minder vaak. Voor de grafieken wordt alleen de telling met het hoogste aantal vlinders gebruikt.

Het weer vanaf 1969 en de invloed op de vlinders

Het weer heeft grote invloed op de aantalsveranderingen van jaar tot jaar. Uit ervaring lijkt mij het weer voorafgaand aan het ontpoppen en tijdens de vliegtijd van groter belang dan tijdens de andere stadia. Bij gunstige weersomstandigheden hebben de vlinders meer tijd om een partner te vinden en om eitjes af te zetten.

We geven hier een beknopt overzicht van uitzonderlijke weersomstandigheden tijdens de periode 1969-2021 en de gevolgen voor de vlinders.

1972: het slechte weer tijdens het zomerhalfjaar zorgt voor het verdwijnen van het Boomblauwtje.

1974: na de record natte herfst wordt de Gehakkelde aurelia jaren niet meer gezien.

1976: tijdens de snikhete maand juni met een hittegolf van 15 dagen die duurde tot in juli, vliegen ongekende aantallen Eikenpages en Kleine ijsvogelvlinder. Bosvlinders blijken het beter te doen in warme droge zomers.

1977-1981: een reeks van 5 opeenvolgende zeer sombere zomers zorgt ervoor dat veel soorten omstreeks 1980 in lage aantallen vliegen.

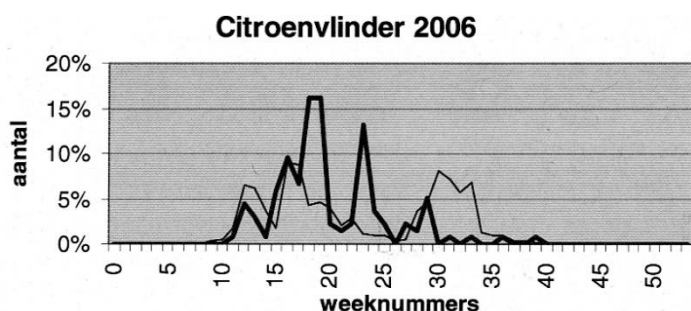
1982-1983: 2 jaar na elkaar met goed weer vanaf juni. Vlinders met een late 1ste generatie zoals Icarusblauwtje en Argusvlinder namen vlug in aantallen en verspreiding toe.

1991: mei was zeer koud en juni was somber, zeer koud en ook zeer nat. Dat zorgt voor achteruitgang van alle soorten die dan hun eerste of enige generatie hebben, waaronder het Hooibeestje en de Argusvlinder.

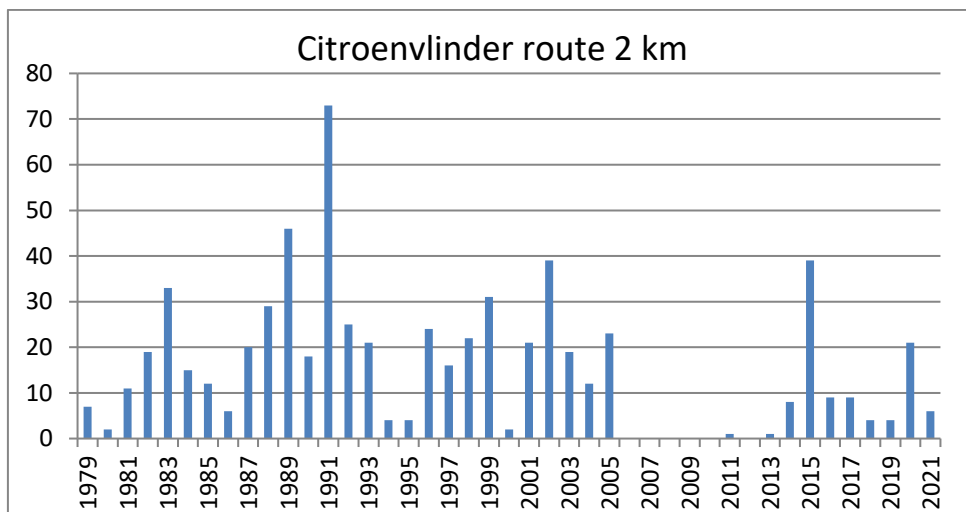
2002-2014: veel (zeer) natte zomers, alleen die van 2003, 2009 en 2013 waren droog. Veel soorten gaan dan achteruit. Vooral vanaf 2010 en nog meer vanaf 2011 vliegen veel soorten blijvend in lagere aantallen.

2006: na de warmste maand juli sedert 1833 volgde de koude en tweede natste maand augustus. Eind juli sloeg het weer om toen nog maar een klein deel van de Citroenvlinders ontpopt waren. Ook tijdens het mooi weer in september werd nauwelijks een Citroenvlinder gezien. Het herstel zou jaren duren (zie grafiek). Dat is iets dat we bij veel soorten kunnen vaststellen die door slechte weersomstandigheden sterk in aantal afnamen.

2015-2021: juli en augustus zijn (zeer) droog en (zeer) warm. Door het warme weer worden vaker zwervers gezien, vooral van bosvlinders die zich ook in tuinen laten spotten. Sommige planten zich ook (tijdelijk) voort. Het verdrogen van waardplanten is alleen gezien van Tormentil in juli en augustus van 2018 in de leefgebiedjes van de Aardbeivlinder. Berichten over netelvlinders die tijdens de recente reeks droge zomers zouden achteruitgegaan zijn door watergebrek van de brandnetels gaat zeker voor Ursel en de ruime omgeving niet op. De Dagnauwoog, het Landkaartje en de Gehakkelde aurelia blijven stabiel nadat ze verder achteruitgingen in 2010 of in 2011. De Atalanta blijft een algemene trekvlinder en de Kleine voscende heel hoge aantallen in 2013 toen het een zeer warme, droge zomer was.

Vliegtijd Citroenvlinder in het Meetjesland uit Bruggeman 2007.

Een telling op 2.8.1973 leverde 18 vlinders op.

Opwarming van het klimaat en de gevolgen voor de vlinders

Sedert 1989 is het klimaat in ons land opvallend warmer geworden. Voor vlinders heeft dat twee belangrijke gevolgen. Arealen kunnen in noordwestelijke tot noordelijke richting opschuiven en sommige soorten kunnen (tegelijk) een extra generatie voortbrengen.

Vlinderarealen vormen vaak geen aaneengesloten gebied. We geven als voorbeeld het Klaverblauwtje. Het verspreidingskaartje in Bink (1992) laat 2 deelarealen zien. Tijdens het zomerhalfjaar moeten vlinders minstens 1 generatie voortbrengen. Dat lukt nog in het noordelijk deelareaal. In het zuidelijker gelegen deelareaal vliegen de vlinders in 2 tot 3 generaties. Daartussen komen de vlinders alleen in de meest geschikte (klimaat)gebieden voor.

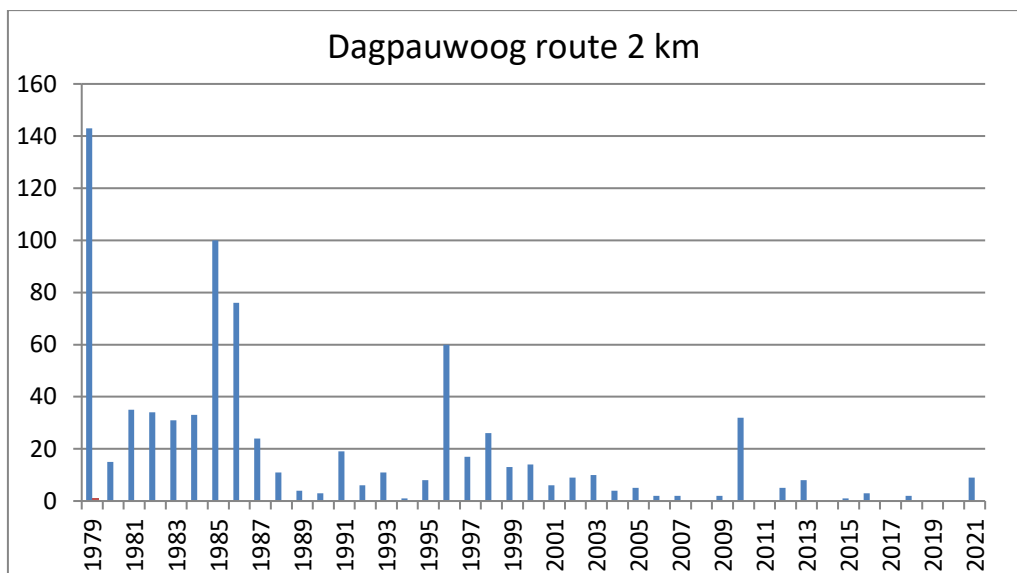
Ook bij mobiele soorten zien we dit. De Kleine vos kent bij ons een zeer sterke achteruitgang terwijl dat in het noorden en noordwesten van Nederland en ook in de Ardennen niet het geval is. Het klimaat is daar koeler dan elders in Nederland en België. In de regio situeert de piek van de tweede generatie zich momenteel omstreeks midden augustus. Die vlinders planten zich nog voort. Dat levert maar weinig vlinders op die met voldoende vetreserves de winter ingaan. Vroeger verscheen een tweede generatie vanaf omstreeks eind augustus en die gingen, als het weer niet tegenzat, allemaal in overwintering. Dat zal waarschijnlijk nog het geval zijn waar het klimaat koeler is.

Dat is wellicht ook een verklaring voor de sterk in aantal afgenomen Daggauwoog. Tot eind jaren tachtig had de vlinder bijna steeds 1 generatie die vooral in augustus vloog (zie grafiek in Tax 1989). Vanaf de jaren negentig is er gewoonlijk een (zeer) onvolledige 2de generatie. Alleen wanneer het klimaat geschikt wordt om een volwaardige tweede generatie voort te brengen kan de vlinder weer talrijker worden.

Van het Groot dikkopje werden het afgelopen decennium tijdens sommige jaren in september vlinders van een 2de generatie gezien. In mijn tuin zag ik verse territoriale mannetjes. Dat is bijzonder omdat een 2de generatie voorheen alleen bekend was in Spanje en het zuiden van Italië. De soort overwintert als half volgroeide rups, een stadium dat moeilijk te bereiken is na paring in september. De rupsen eten 's nachts en bij lagere temperaturen dan 10 graden werkt de spijsvertering niet meer.

Na een warme zomer zien we in september een gedeeltelijke 3de generatie van de Koninginnenpage, het Boomblauwtje en het Landkaartje. Nakomelingen van deze vlinders moeten het popstadium bereiken om te overwinteren.

Vier soorten: het Oranjetipje, de Gehakkelde aurelia, het Landkaartje en het Boomblauwtje kwamen in de jaren zeventig in Ursel onregelmatig voor en zijn pas daarna standvlinder geworden. Ten NW van Gent is het 100 gradendagen koeler dan meer landinwaarts. Dat is opmerkelijk gezien de winters juist zachter zijn in onze regio. Daarnaast is het meer landinwaarts heuvelachtig en dat biedt de vlinders meer variatie in microklimaten en overlevingskansen. De Koninginnenpage is nog steeds geen standvlinder in Ursel.

Een telling op 2.8.1973 leverde 121 exemplaren op.

Een ander fenomeen dat we zien door het warmer klimaat, vooral door de vele warme zomers vanaf 1989, is dat heel wat soorten minder aan bos gebonden zijn en nu relatief vaker in velden en tuinen voorkomen. Vooral de Citroenvlinder, de Dagpauwoog, de Gehakkelde aurelia, het Landkaartje, het Bont zandoogje, het Boomblauwtje en het Groot dikkopje prefereren nu minder bosgebieden dan voor 1990.

Vlinders in veld en tuin

Tijdens de periode 1969-2021 zijn in veld en tuin 28 vlindersoorten waargenomen waaronder 20 standvlinders (tabel 1). Slechts 11 soorten zijn heel de periode 1969-2021 standvlinder gebleven. Drie soorten zijn geen standvlinder meer en zeven soorten zijn het geworden.

St	Standvlinder. De vlinder heeft in een gebied gedurende minimaal 10 jaar een populatie
O	Onregelmatige standvlinder. De vlinder heeft in een gebied een populatie, maar er is geen 10 jaar na elkaar voortplanting
Z	Zwerver. De vlinder heeft in een gebied geen populatie, maar heeft of had er in Vlaanderen
D	Dwaalgast. De vlinder plant zich niet voort in Vlaanderen
-	De vlinder ontbrak tijdens de opgegeven periode

Verklaring bij de tabellen 1 en 2

	Tuin en veld te Ursel	1969-1978	2012-2021
1	Koninginnenpage	O	O
2	Groot koolwitje	St	St
3	Klein koolwitje	St	St
4	Klein geaderd witje	St	St
5	Oranjetipje	-	St
6	Oranje luzernevlinder	-	T
7	Citroenvlinder	St	St
8	Dagpauwoog	St	St
9	Kleine vos	St	O
10	Atalanta	T	T
11	Distelvlinder	T	T
12	Gehakkelde aurelia	O	St
13	Landkaartje	-	St
14	Oostelijke vos	-	D
15	Keizersmantel	-	Z
16	Bruin zandoogje	St	St
17	Oranje zandoogje	-?	St
18	Hooibeestje	St	-
19	Bont zandoogje	St	St
20	Argusvlinder	St	-
21	Eikenpage	-	O?
22	Kleine vuurvlinder	St	St
23	Boomblauwtje	O	St
24	Bruin blauwtje	-	St
25	Icarusblauwtje	St	St
26	Kaasjeskruidkoppje	-	O
27	Zwartsprietdikkopje	St	St
28	Groot dikkopje	St	St
	Aantal standvlinders	14	17

Tabel 1: vergelijking tussen 2 perioden van de vlinders in veld en tuin in Ursel.

Vlinders in het Drongengoed

Tijdens de periode 1969-2021 zijn in het Drongengoed 37 vlindersoorten waargenomen waaronder 26 standvlinders (tabel 2). Slechts 16 soorten waren heel die periode aanwezig in het gebied. Vijf soorten zijn geen standvlinder meer. Evenveel soorten zijn nieuwe standvlinders.

	Drongengoed	1972-1981	1982-1991	1992-2001	2002-2011	2012-2021
1	Koninginnenpage	Z	Z	Z	Z	Z
2	Groot koolwitje	St	St	St	St	St
3	Klein koolwitje	St	St	St	St	St
4	Klein geaderd witje	St	St	St	St	St
5	Oranjetipje	O	O	O	St	St
6	Oranje luzernevlinder	T	T	T	T	T
7	Citroenvlinder	St	St	St	St	St
8	Grote weerschijnvlinder	-	-	-	-	Z
9	Kleine ijsvogelvlinder	St	St	St	St	St
10	Dagpauwoog	St	St	St	St	St
11	Kleine vos	St	St	St	O	O
12	Atalanta	T	T	T	T	T
13	Distelvlinder	T	T	T	T	T
14	Gehakelde aurelia	O	St	St	St	St
15	Landkaartje	O	St	St	St	St
16	Grote vos	Z	-	Z	-	O?
17	Rouwmantel	Z	-	-	-	-
18	Keizersmantel	Z	Z	Z	Z	O?
19	Kleine parelmoervlinder	-	-	-	-	Z
20	Braamparelmoervlinder	-	-	-	-	Z?
21	Bruin zandoogje	St	St	St	St	St
22	Oranje zandoogje	St	St	St	St	St
23	Koelvinkje	St	O	Z	Z	Z
24	Hooibeestje	St	St	Z	O	Z
25	Bont zandoogje	St	St	St	St	St
26	Argusvlinder	St	St	O	Z	-
27	Eikenpage	St	St	St	St	St
28	Bruine eikenpage	St	St	O	-	-
29	Groentje	St	St	St	St	St
30	Kleine vuurvlinder	St	St	St	St	St
31	Boomblauwtje	O	St	St	St	St
32	Bruin blauwtje	-	O	O	St	St
33	Icarusblauwtje	St	St	St	St	St
34	Kaasjeskruidkoppje	-	-	-	-	O?
35	Aardbeivlinder	St	St	St	St	St
36	Zwartsprietdikkopje	St	St	St	St	St
37	Groot dikkopje	St	St	St	St	St
	Aantal standvlinders	21	23	20	21	21

Tabel 2: vergelijking tussen 5 perioden van 10 jaar van de vlinders in het Drongengoed.

Soorten die geen standvlinder meer zijn

Kleine vos

In de jaren zeventig en tachtig was de Kleine vos een algemene vlinder. Het talrijkst was de 2de generatie die vanaf eind augustus in veel tuinen foerageerde op asters. Een kleine 3de generatie was toen zeldzaam. De Kleine vos heeft altijd al jaren gekend dat hij weinig voorkwam. Maar die waren van korte duur. De afgelopen 20 jaar is hij vaak heel weinig zien of soms geheel afwezig. Dat is zowel tijdens natte als droge jaren. Het talrijkst was hij de afgelopen 20 jaar in 2003 en 2013. Dat waren jaren met een lange warme en droge zomer.

De vlinder is waarschijnlijk sterk achteruitgegaan als gevolg van de klimaatopwarming (zie hoger).

Koevinkje

In jaren zeventig was de vlinder vrij talrijk langs de Drongengoedweg en werd toen ook gezien in de Ganzekleit. In de jaren tachtig werden nog maximaal 5 vlinders genoteerd in de piek van de vliegtijd in 1985 en 1987 langs de Drongengoedweg. Vanaf de jaren negentig werden in het Drongengoed alleen nog zwervers gezien. De laatste melding voor dit gebied is van 25.7.2014. In het Essenboombos, een klein bos richting Zomergem, werd een kleine populatie gezien in 2009 en 2010.

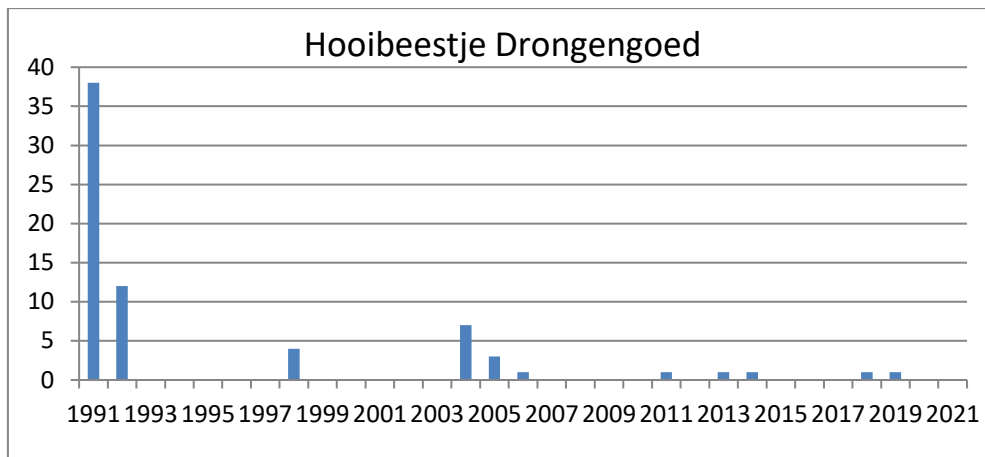
Hooibeestje

Tot 1990 was het een algemeen vlindertje dat vooral op het vliegveld talrijk was. Het Hooibeestje kende een sterke achteruitgang in 1991 en 1992 (zie hoger). Vanaf 1993 is hij geen standvlinder meer in Ursel en zijn de waarnemingen beperkt tot het Drongengoed.

Na 1992 zijn er vooral waarnemingen van vlinders van een 1ste generatie na een jaar met een zeer warme maand augustus (vliegtijd 2de generatie). Tijdens zeer warm weer gaan meer vlinders zwerven. De zeer warme en droge maanden augustus vanaf 2015 leverden echter maar twee waarnemingen op. Dat is een gevolg van populaties die zich steeds verder van het Drongengoed bevinden.

Koevinkje links en Hooibeestje rechts (foto's: Henk Wallays).

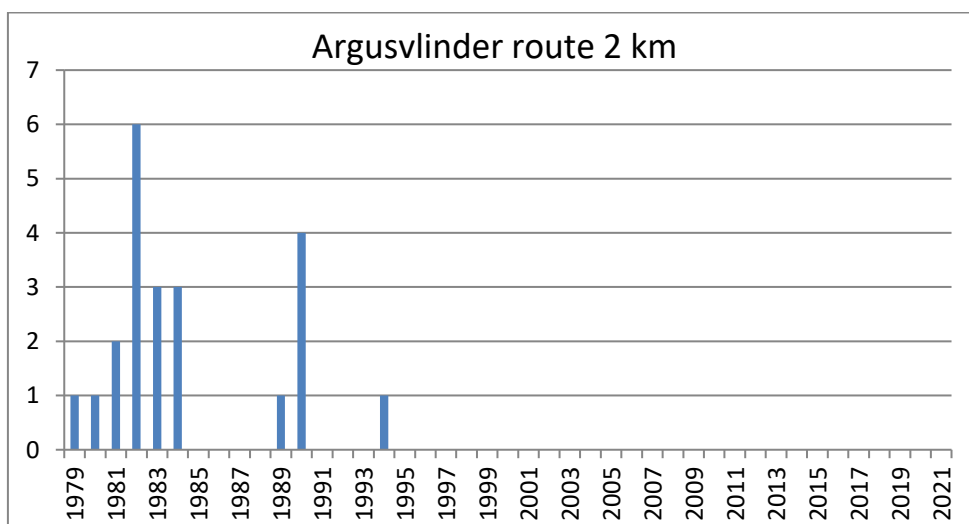

Op de grafiek staan alle waarnemingen van het volledige Drongengoed.

Argusvlinder

In de eerste helft van de jaren zeventig was de Argusvlinder een algemene soort. Vaak was hij zonnend te vinden op kale wanden van sloten. Kuisen van sloten was toen nog een vrij veel voorkomend winterwerk. Wanneer daar opnieuw grassen begonnen op te groeien zette hij er zijn eitjes af op warme plekjes. Ook langs bermen met een open vegetatie, een warm microklimaat is belangrijk voor de ontwikkeling van de rupsen, kon je meerdere vlinders tegelijk spotten.

Eind de jaren zeventig namen de aantallen af. Nog twee keer werd hij (vrij) gewoon. Dat was in de jaren 1982-1984 en 1989-1990. Net als het Hooibeestje ging hij in 1991 en 1992 sterk achteruit door slechte weersomstandigheden tijdens de vliegtijd (zie hoger). Sedert 1993 is hij geen standvlinder meer in Ursel. De laatste zwerver is in 2011 gezien in het Drongengoed.

Een telling op 2.8.1973 leverde maar 2 vlinders op.

Bruine eikenpage

Tot 1977 was de Bruine eikenpage een gemakkelijk waarneembare vlinder op sommige plaatsen in het Drongengoed. De vlinder zet zijn eitjes af op (heel) kleine eikjes die toen nog verspreid aanwezig waren langs de Drongengoedweg. Een andere plek waar je de vlinder gemakkelijk kon waarnemen was langs een rand van een wei waar hij nectar zoog op de bloesems van Tamme kastanje.

Van 1978 tot 1985 werd hij maar weinig meer gezien. Daarna werd nog 1 volgroeide rups gevonden in juni 1993 en telkens 2 vlinders op 8.7.2007 en 8.7.2008 gemeld in het Maldegemveld.

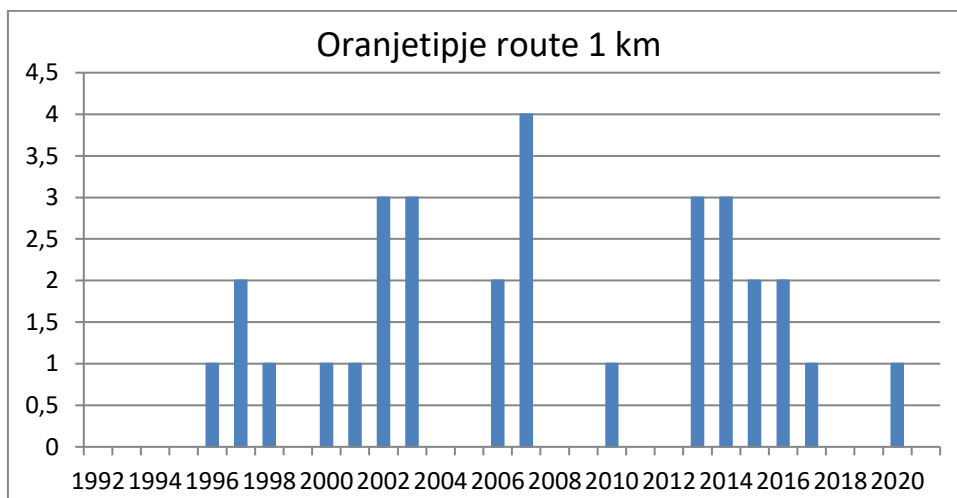
Nieuwe standvlinders

Oranjetipje

In jaren zeventig en tachtig was het Oranjetipje in het Meetjesland een zeer lokale vlinder die alleen in bos en park met Look-zonder-look, voorkwam. Daarbuiten was het een zeldzame zwerver. In de Ganzekleit was een kleine populatie aanwezig van 1976 tot 1983. De vlinder verdween daar door het verdwijnen van Look-zonder-look na verharding van de weg door het bos liep.

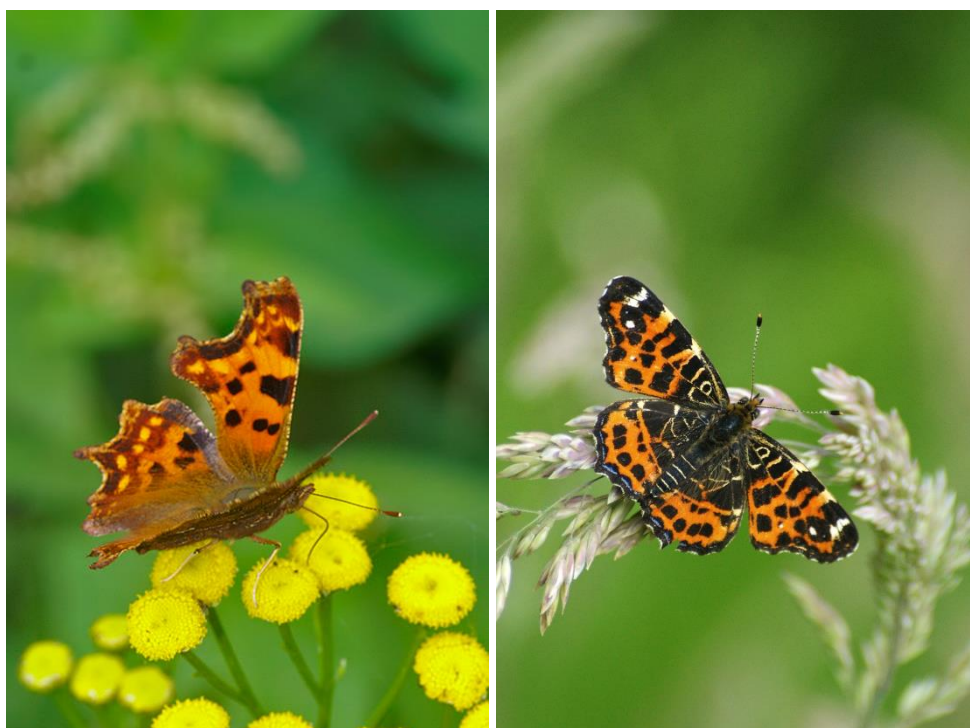
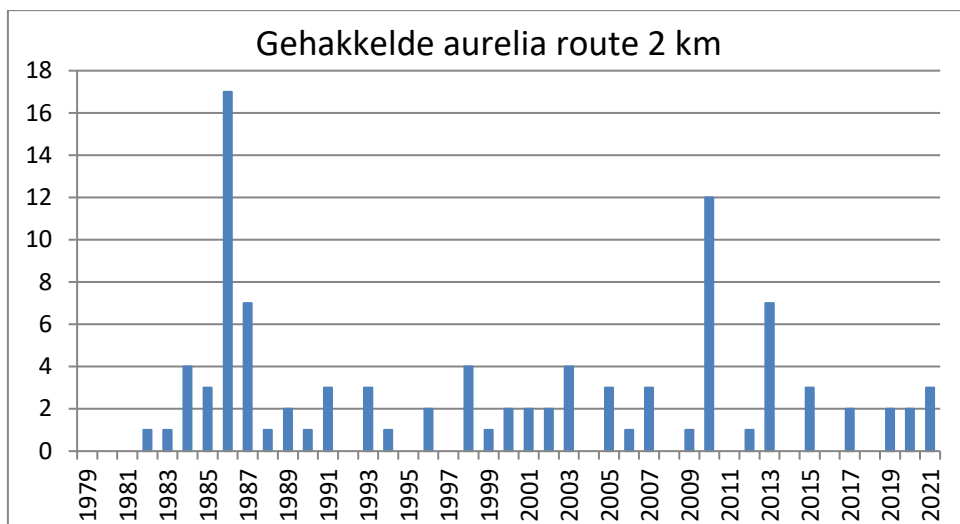
De vlinder kwam een tijdlang ook voor in het Park van Poeke. Gedurende welke jaren is niet bekend. In Het Leen kwam hij niet voor. Deweerdt (1981) vermeldt de soort niet.

Na jaren afwezigheid werden in 1992 in het zuiden van het Meetjesland 3 vlinders waargenomen. Het duurde tot 1996 vooraleer de vlinder zich ook in het Drongengoed liet opmerken. Vanaf dan werd hij jaarlijks gezien, ook elders in Ursel, en plantte zich nu ook voort in graslanden met Pinksterbloem.

Gehakkelde aurelia

De Gehakkelde aurelia zag ik niet in 1969, maar in 1970 en 1971 zag ik hem meermaals in onze boomgaard op afgefallen fruit. 1972 en 1973 bleven zonder waarnemingen. Daarna liet hij hem nog één keer zien, dat was in het Drongengoed op 29.7.1974. De kletsnatte herfst van dat jaar zorgde ervoor dat zijn areaal flink werd ingekrompen. Pas in 1981 verscheen hij opnieuw in Ursel en werd vanaf dan jaarlijks waargenomen.

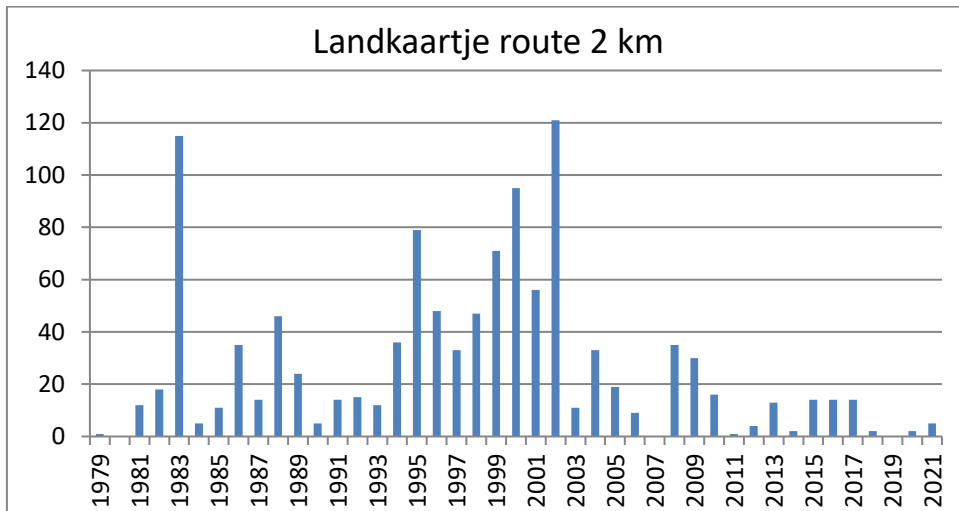
Gehakkelde aurelia links en Landkaartje voorjaarsvorm rechts (foto's: Henk Wallays).

Landkaartje

De eerste waarneming was langs de Drongengoedweg op 2.8.1973, de tweede waarneming op 6.8.1979. Een vlinder gezien op 18.8.79 was mogelijk hetzelfde exemplaar van 6 augustus. Op 17.8.1980 werden 2 vlinders gezien langs de Drongengoedweg. Al die late data wijzen op zwervers. In 1981 werden voor het eerst vlinders van de eerste generatie gezien. Dat was in de omgeving van het Koningsbos en de Ganzekleit (zuidrand van het Drongengoed). Een 2de generatie was dat jaar vrij gewoon.

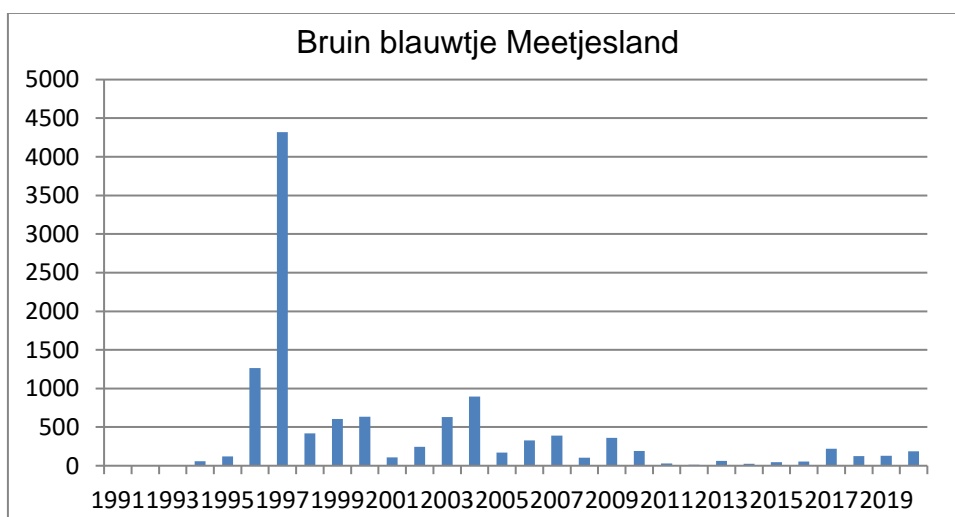
Op de grafiek kunnen we zien dat de aantallen een sterke toename kennen in 1983 die slechts tijdelijk was (zien we ook bij de Gehakkelde aurelia en het Bruin blauwtje). Dat is te verklaren doordat bij een areaaluitbreiding de parasieten met enige vertraging volgen. De vlinder was midden jaren negentig sterk

toegenomen maar gaat nu al bijna 20 jaar achteruit. In 2010 zijn de aantallen verder afgenomen en blijven constant laag.

Bruin blauwtje

De oudste waarnemingen in Ursel zijn van 1990 en werden door drie verschillende personen gedaan in het Drongengoed: 1 ex. op 15.7.1990 halfweg het vliegveld, 1 ex. op 9.8.1990 langs de Drongengoedweg en 9 ex. op 10.8.1990 nabij toegangspoort van het vliegveld. In 1991 werd slechts 1 vlinder gezien op 24 augustus. Dat was wellicht door het slecht weer tijdens de vliegtijd van de 1ste generatie. In 1995 werd hij opnieuw gezien: 2 ex. op 12 augustus, terug in het Drongengoed. In 1996 en 1997 namen de aantallen spectaculair toe en was het mogelijk om de vlinder zowat overal in het Meetjesland aan te treffen. Bij slechte weersomstandigheden gaat de vlinder vlug achteruit zoals in 2011. Zoals veel andere soorten die een terugval kennen verloopt het herstel heel langzaam. Het Bruin blauwtje is de enige soort die het Drongengoed en Ursel bereikt heeft vanuit het westen (kanaalbermen te Sint-Joris) tot het noordwesten (kuststreek). De andere nieuwe standvlinders versterkten hun areaal vanuit het zuiden of oosten.

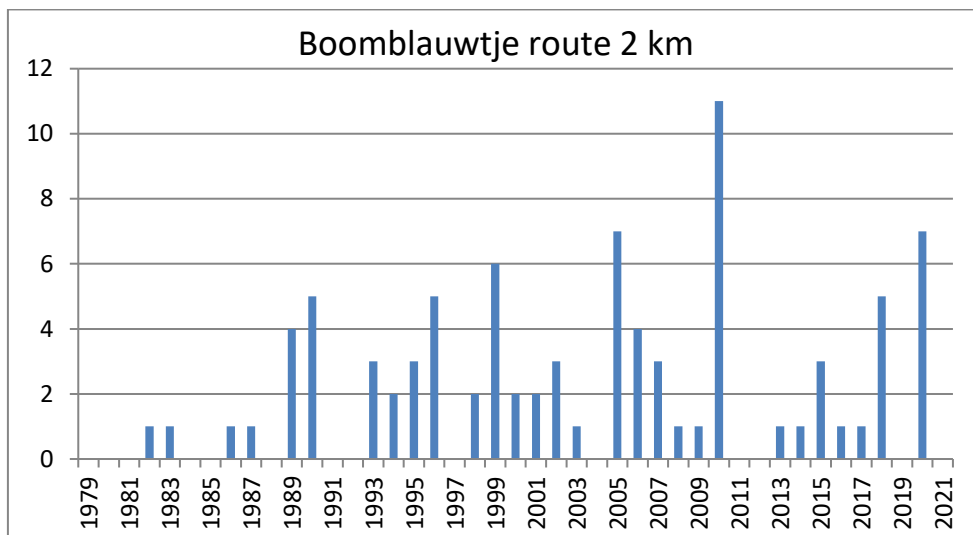

Gegevens voor het Meetjesland zijn een som van alle waargenomen vlinders.

Boomblauwtje

Het Boomblauwtje kwam in Ursel voor van 1969 tot 1971. Daarna ontbrak het van 1972 tot 1978 (slecht weer in lente en zomer van 1972). Het areaal moet sterk zijn ingekrompen want Troukens (1977) schrijft dat de vlinder opnieuw werd gezien langs westrand Brussel in 1976 na jaren afwezigheid.

In 1979 werden in Ursel vlinders van de 1ste en 2de generatie gezien, allemaal in het Drongengoed. In jaren tachtig bleven de aantallen zeer laag en 1981 en 1988 bleven zonder waarnemingen. Met de warme zomers vanaf 1989 werd hij talrijker, maar vloog vaak in wisselende aantallen.

Jaren negentig

Veel soorten vliegen in de jaren negentig talrijker dan in de jaren tachtig. Vooral soorten met 1 generatie in de zomer profiteren van het warmer geworden klimaat, maar ook soorten met 1 generatie in het voorjaar zoals de Aardbeivlinder en het Groentje vliegen midden jaren negentig in ongeziene aantallen. De laatste 15 jaar gaan veel soorten achteruit maar sommige zoals het Bruin en het Oranje zandoogje vliegen nog altijd talrijker dan tijdens de eerste helft van de jaren tachtig.

Oranje zandoogje

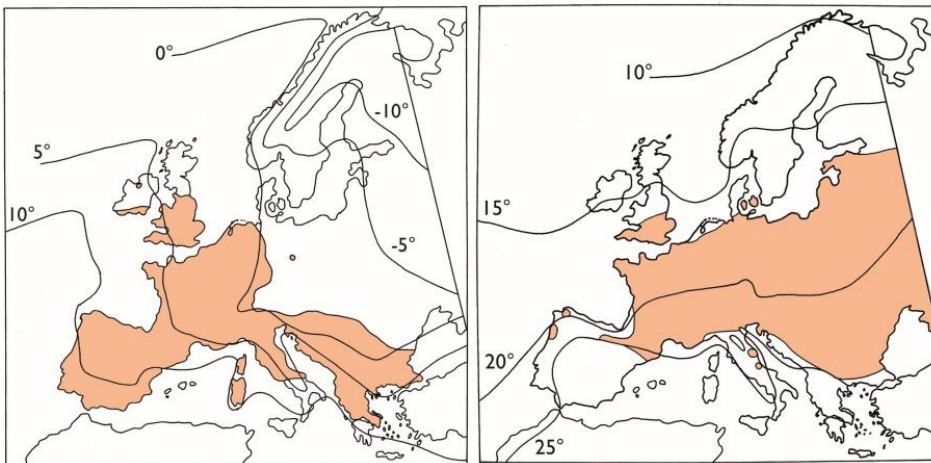
In de jaren zeventig was het Oranje zandoogje in de streek een lokale loofbosvlinder die in Ursel alleen in het Drongengoed voorkwam, maar ook daar niet overal. In de bossen van het Keigat, dat toen voornamelijk uit naald- en beukenbos bestond, kwam hij niet voor.

In 1979 werd hij voor het eerst gezien in de Ganzekleit. De aantallen namen in de jaren tachtig geleidelijk en met de warme zomers vanaf 1989 sterk toe. Hij gaat zich snel verbreiden en plant zich dan ook voort in ruige, grazige vegetaties zonder beschutting van bos of struweel.

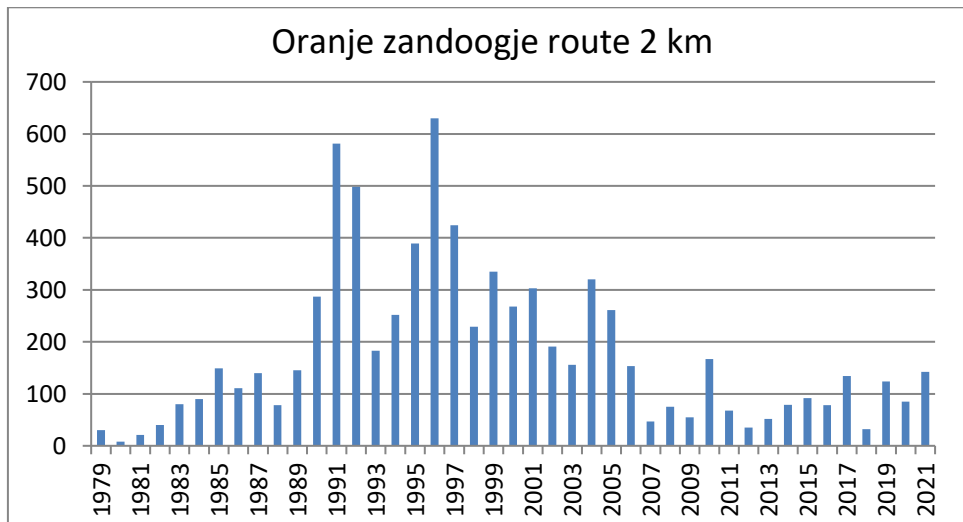
Het Oranje zandoogje is, door uitzonderlijk strenge winters, wellicht lange tijd beperkt geweest tot bossengebieden. Van de 25 soorten die in Vlaanderen als rups overwinteren heeft hij alleen een areaal dat niet de isothermen van het zomerhalfjaar volgt, maar die van de winter (zie kaartjes).

In het verleden kwamen strenge winters regelmatig voor (zie website van Frank Deboosere, klimaat).

De koudste winter sedert 1833 (het begin van de metingen) is die van 1962-63 met een gemiddelde temperatuur van -2°C . De gemiddelde temperatuur in januari van 1963 was $-4,6^{\circ}\text{C}$. Alleen januari van 1838 was kouder. Bijzonder koud was februari van 1956. De gemiddelde temperatuur was $-6,1^{\circ}\text{C}$, het gemiddeld minimum -10°C . Daarmee was februari van 1956 de tweede koudste wintermaand na die van januari 1838. Tijdens (lange) perioden met zeer streng winterweer overleven de rupsen het best waar een mild (micro)klimaat heerst. Dat is onder meer afhankelijk van de bodem (droge zandgronden in de Kempen koelen vlug af), hoogte (soort ontbreekt in de Hoge Ardennen), afstand tot de zee (zachtere winters nabij de zee) en de vegetatie (bossen hebben een milder microklimaat dan graslanden). Daarnaast heeft de vlinder ook voldoende geschikt habitat (ruig, bloemrijk grasland) nodig. Daar is in naaldbos en beukenbos meestal een gebrek aan, wat een verklaring is waarom de vlinder in de jaren zeventig in de bossen van het Keigat ontbrak en ook in het Drongengoed niet overal voorkwam.

Verspreiding van het Oranje zandogje links en van de Kleine ijsvogelvlinder rechts. Isothermen gereduceerd op zeeniveau. Naar Goossens (1974).

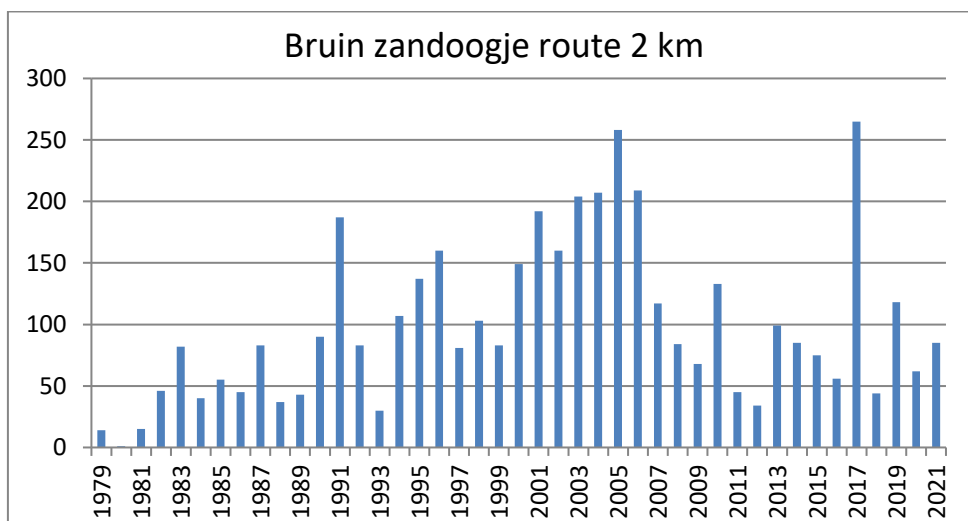

Telling meestal tijdens de top van de vliegtijd. Een telling op 2.8.1973 leverde 45 ex. op.

Oranje zandoogje (foto: Henk Wallays).

Bruin zandoogje

Telling meestal na de top van de vliegtijd. Een telling op 2.8.1973 leverde 28 ex. op.

Bosvlinders

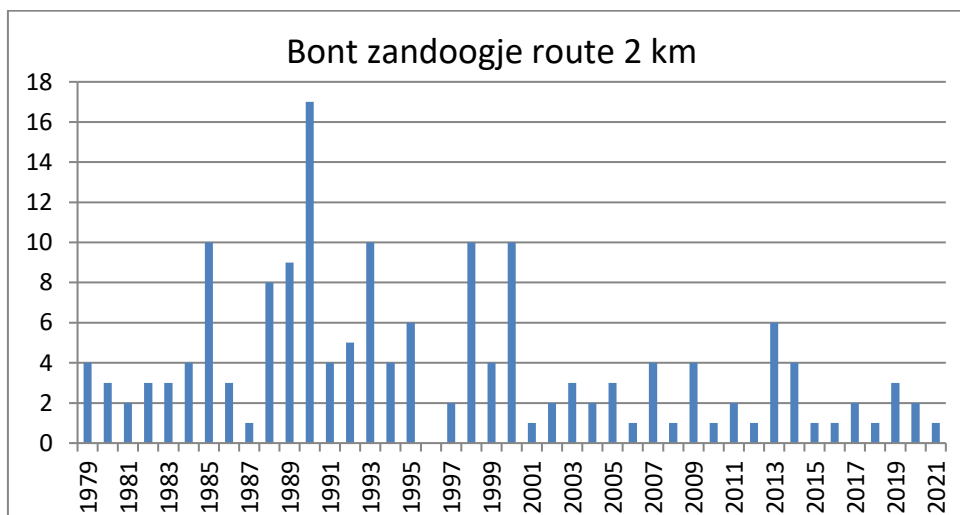
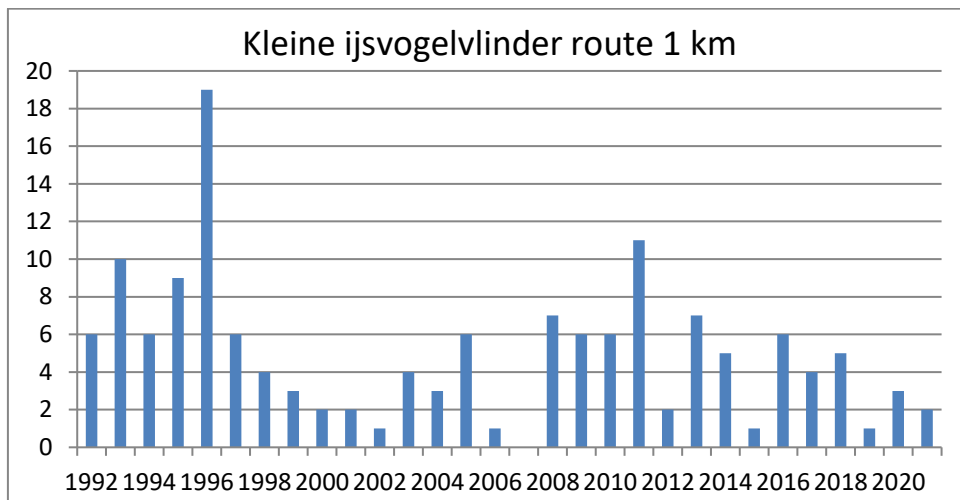
Volgens de Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen (Maes e.a. 2021) doen bossoorten het opvallend beter dan vroeger. Dit moeten we voor onze streek toch nuanceren. We maken hier onderscheid tussen vlinders die vanouds voorkomen in het Drongengoed en soorten die als gevolg van het warmer klimaat uitbreiden.

In het Drongengoed gaan bossoorten zoals het Klein gaderd witje, de Gehakkelde aurelia, het Landkaartje en het Bont zandoogje, vergeleken met de jaren negentig, gevoelig achteruit. De Eikenpage en de Kleine ijsvogelvlinder kennen afwisselend perioden met goede en slechte jaren. Over een lange periode lijken deze soorten stabiel. Dat is ook zo voor de Citroenvlinder.

In warme zomers gaan bosvlinders gemakkelijker zwerven en worden dan op meer plaatsen gezien, ook buiten het bos, en kunnen dan nieuwe bossen koloniseren. De Grote weerschijnvlinder en de Braamparelmoervlinder zijn zeer recent nieuw voor het Drongengoed en de Keizersmantel en de Grote vos worden er vaker waargenomen. De Eikenpage laat zich ook ver van bos in tuinen zien.

De Grote weerschijnvlinder, de Keizersmantel en de Grote vos waren in Vlaanderen sterk achteruitgegaan vanaf de jaren zestig. Het klimaat werd toen koeler en zeer regenachtig en aan het bosbeheer, tot dan zeer intensief (opsnoeien van de bomen en uitdunnen met alles opruimen), werd veel minder aandacht besteed. Struiken kregen kans om uit te groeien en bomen liet men ouder worden (minder kaalkap). Het bosbeheer is de afgelopen tijd niet heel veel veranderd zodat de toename van de genoemde vlinders alleen door het warmer klimaat en recent ook door de droge zomers te verklaren is.

Grafieken van het Klein geaderd witje, het Landkaartje en de Gehakkelde aurelia vind je elders in het artikel.

Vlinders van kruidenrijke, grazige vegetaties met een open structuur

De meeste graslandvlinders tref je aan in een kruidenrijke vegetatie met een open structuur. Dat is zowel voor soorten die houden van een korte vegetatie (Aardbeivlinder, Kleine vuurvlinder, Bruin blauwtje) als van een kniehoge vegetatie (Zwartsprietdikkopje), of kort tot kniehoog (Icarusblauwtje, Argusvlinder, Hooibeestje). We beperken ons hier tot vlinders die nog niet aan bod kwamen.

De Kleine vuurvlinder en het Icarusblauwtje kwamen begin de jaren zeventig overal in Ursel voor maar zijn daarna gevoelig achteruitgegaan behalve in het Drongengoed. Met het beter weer in 1982, na 5 jaar met zeer sombere zomers, dook het Icarusblauwtje op veel plaatsen op in Ursel waar het al enkele jaren niet meer werd gezien. Na 1984 lagen de aantallen doorgaans op een laag peil. Beide soorten waren het talrijkst op het vliegveld maar verloren daar veel leefgebied toen midden de jaren tachtig de bemesting langs de bermen van de start- en taxibaan sterk werd opgedreven. De laatste bemesting was in 1998. Langzaam wisten beide soorten zich daar te herstellen. Er ontstond ook nieuw leefgebied voor deze vlinders door uitbreiding van het Maldegemveld. Sedert 2011 zijn de aantallen in het veld van beide soorten verder afgenomen en blijven ze vooral van de Kleine vuurvlinder bijna continu laag.

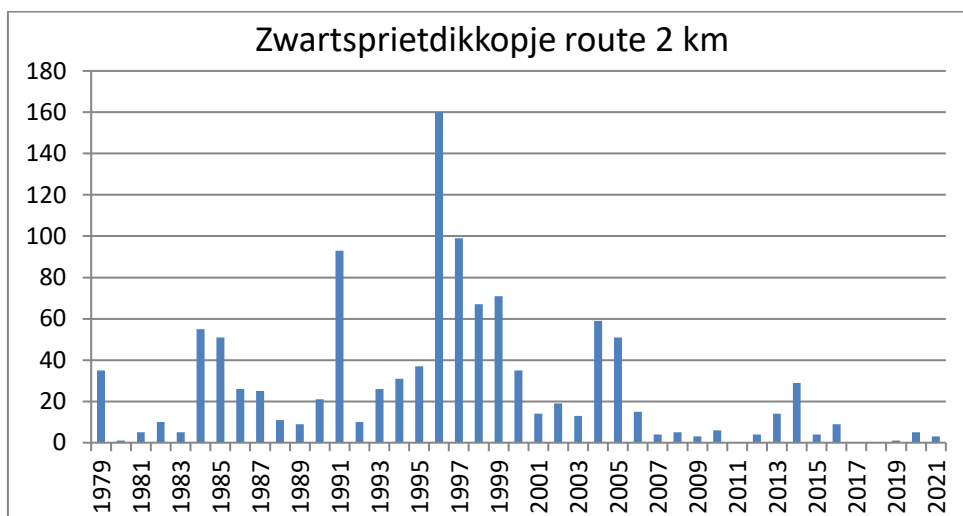
Een bijzondere soort in het Drongengoed is de Aardbeivlinder die daar beperkt is tot heischraal grasland met veel Tormentil en Kruipganzerik, de waardplanten. Die groeien in een lage vegetatie met kale bodem. In de jaren zeventig kwam een kleine populatie voor op het heischraal gedeelte van de Drongengoedweg en op verscheidene plekken op het vliegveld. Langs de Drongengoedweg waren de waarnemingen vanaf de jaren tachtig beperkt tot af en toe een zwerver vanaf het vliegveld. Op het vliegveld werd de vlinder ter hoogte van de Kleitkalseide het laatst gezien in 1985. Op het oosteinde van het vliegveld kwam hij op 3 plekken voor tot 1989. Vanaf dan werd ook daar zwaar bemest. Hij komt nu alleen nog op het westeinde van het vliegveld voor. De aantallen zijn daar ongeveer de helft van in jaren negentig. Uitbreiding van knoopkruid doet daar plekken met Tormentil afnemen.

Het Zwartsprietdikkopje was in Ursel tot 20 jaar terug een algemeen vlindertje langs niet te druk bereden veldwegen en in het Drongengoed. Langs de Drongengoedweg neemt het Zwartsprietdikkopje sterk in aantal toe na een jaar met een lange, warme droge zomer zoals deze van 1983, 1990, 1995 en 2003. Van 2002 tot 2014 kennen we, met uitzondering van 2003, 2009 en 2013, alleen natte tot zeer natte zomers. Nat weer zorgt, net als stikstofdepositie, voor meer groei en een geslotener vegetatie, wat voor een ongunstig microklimaat zorgt voor de rupsen. Een dichte vegetatie is onvermijdelijk op een vochtige bodem met veel regenwormen. Hun uitwerpselen kunnen tot vijf maal meer stikstof en zeven maal meer fosfaat bevatten dan de omringende grond. Op die manier verhogen ze sterk de bodemvruchtbaarheid (webref. 1).

Vanaf 2010 is het aantal waargenomen Zwartsprietdikkopjes in heel het Meetjesland bijzonder laag. Wel wordt het vlindertje de laatste jaren in het Drongengoed (uitgenomen op het vliegveld) en elders in Ursel op meer plaatsen gezien, maar vaak maar met een enkel of een paar exemplaren.

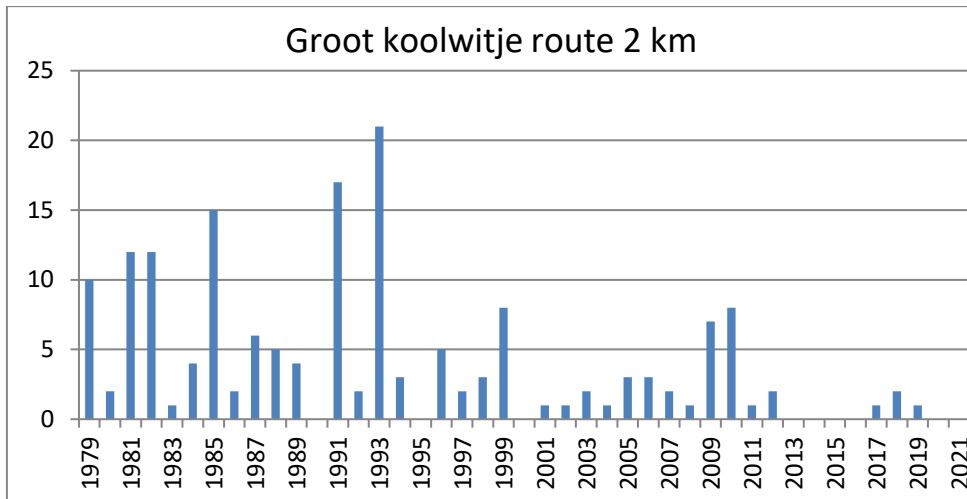

In de jaren tachtig kwam het Zwartsprietdikkopje nog op 2 stroken voor langs de Drongengoedweg. Waar hij verdween (foto links) is de vegetatie verdicht wat zorgt voor een vochtiger microklimaat.

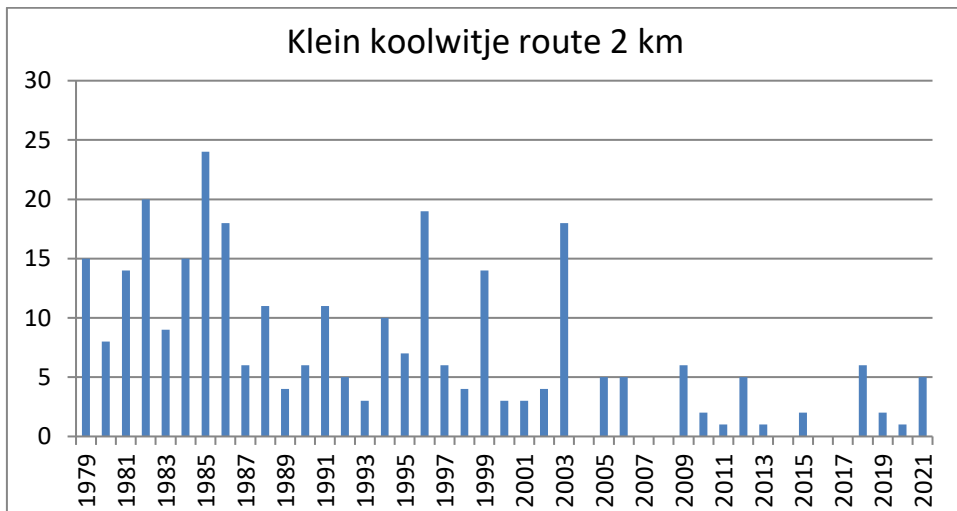

Witjes

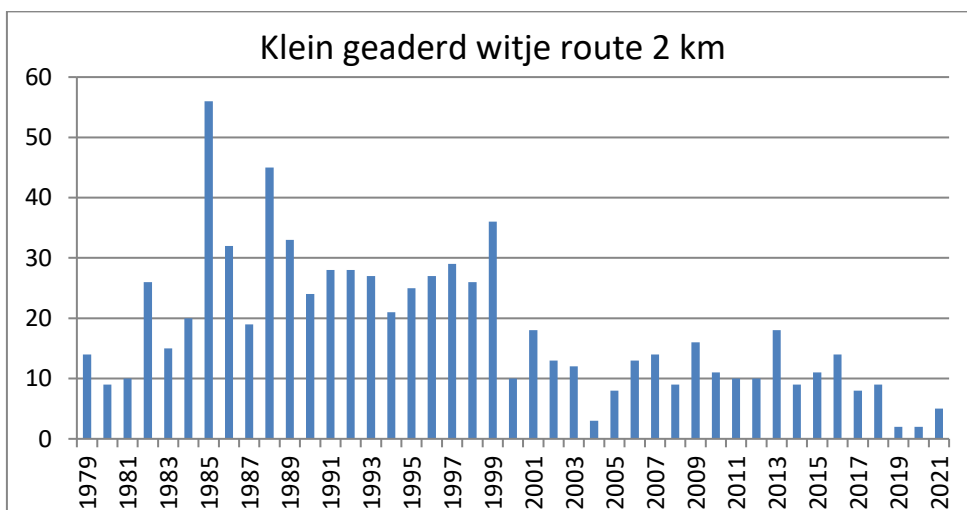
Het Groot en Klein koolwitje planten zich vooral in tuinen voort waar ze hun eitjes afzetten op koolplanten. Met het minder kweken van kolen in tuinen zijn de aantallen vanaf de tweede helft van de jaren tachtig afgenomen. De vlinders waargenomen in het Drongengoed zijn vooral uit de omgeving ervan afkomstig. De grafiek van het Groot koolwitje dient voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de tellingen op verschillende tijdstippen van de vliegtijd vallen en de vlinder soms een heel goed jaar kent. Dat was bijvoorbeeld zo in 2018 (telling van de route na de talrijke 2de generatie). In mijn tuin trof ik veel rupsen aan. Vaak zijn die geparasiteerd door de sluipwesp *Apanteles glomeratus*. Een tiental rupsen kweekte ik op. Tot mijn verrassing werden die allemaal vlinder. Jaren met weinig parasitaire sluipwespen kan een verklaring zijn voor het plots talrijk verschijnen van het Goot koolwitje.

Telling gebeurde voor het Groot koolwitje soms kort na of tijdens de piek van de tweede generatie (hoogste aantallen) maar meestal tijdens de overgang van de tweede naar derde generatie.

Telling gebeurde voor het Klein koolwitje tijdens de overgang van tweede naar derde generatie of zoals in 1996, 1999 en 2003 tijdens de derde generatie.

Telling gebeurde voor het Klein gaderd witje meestal kort na de piek van de tweede generatie.

Referenties

Bink F. A. (1992) Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co. Uitgevers en Importeurs bv, Haarlem.

Bruggeman (Red.) (2007) Jaarverslag dagvlinderproject 2006. Natuurpunt Meetjesland, Eeklo.

Deweert G. (1981) Heel Het Leen. M.m.v. Van Bastelaere G. De Andere Weg VZW.

Goossens M. (1974) De kleine wereldatlas, 13de druk. J.b. Wolters, Leuven.

Maes D., Herremans M., Vantieghem P., Veraghtert W., Jacobs I., Fajgenblat M. & Van Dyck H.

(2021) IUCN Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen 2021. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2021 (10). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

<https://doi.org/doi.org/10.21436/inbor.34052968>.

Tax M.H. (1989) Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en Vlinderstichting.

Troukens W. (1977) Vlinderjaar 1976. Atalanta 5 (4): 52-54.

Webreferenties

1 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Regenwormen>

Inventaris Het Leen 2023

Chris Bruggeman

In 2023 viert het Provinciaal Domein Het Leen haar 50-jarig bestaan. In 1973 werd het Domein aangekocht door de Provincie Oost-Vlaanderen van de militaire overheid. Sinds 1937 was dit gebied eigendom van Defensie.

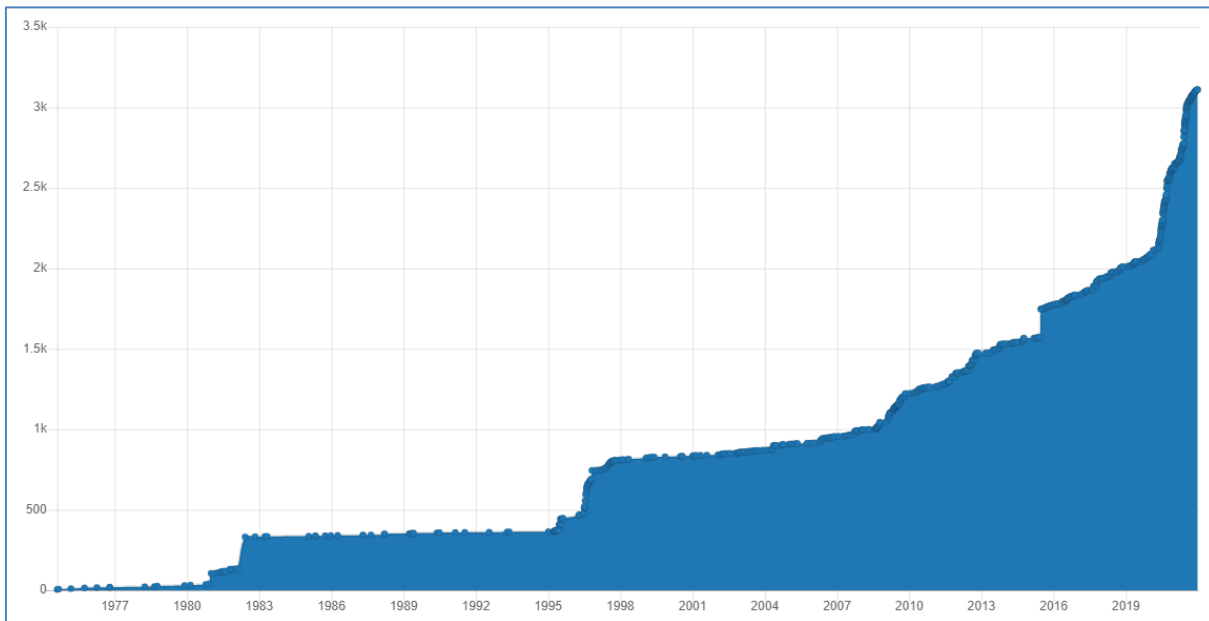
Door het Belgische leger werden er door het bos heen circa achttien kilometer betonbanen aangelegd. Er werden ook 180 munitiedepots opgetrokken. Deze werden met aarden wallen omgeven om bij eventuele explosies brokstukken op te vangen. Om die schutsdammen of zogenaamde 'merloenen' op te werpen had men grond nodig en zo ontstonden de putten waarin al snel water kwam te staan, dat dan ook meteen bruikbaar was als bluswater. Verschillende vijvers deden ook dienst als stortplaats van afgedankt legermaterieel.

Ter gelegenheid van dit jubileum wordt een nieuwe uitgave van de inventaris gepland. Deze nieuwe inventaris zal uitgegeven worden door de Provincie Oost-Vlaanderen en zal samengesteld worden door de Natuurhistorische werkgroep Meetjesland.

Intussen zijn er sinds de laatste uitgave van 2010 al heel wat nieuwe soorten bijgekomen en zijn er wellicht ook nog vele nieuwe soorten te ontdekken.

Daarom wordt in de periode 2020-2023 een nieuwe grondige inventarisatie van Het Leen gepland.

Actueel zijn er op de site waarnemingen.be reeds 3236 soorten voor Het Leen ingegeven (zie onderstaande grafiek)

Enkele hoogtepunten uit de grafiek:

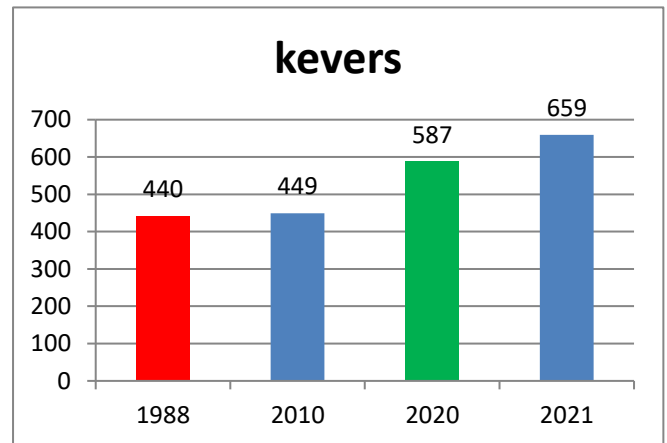
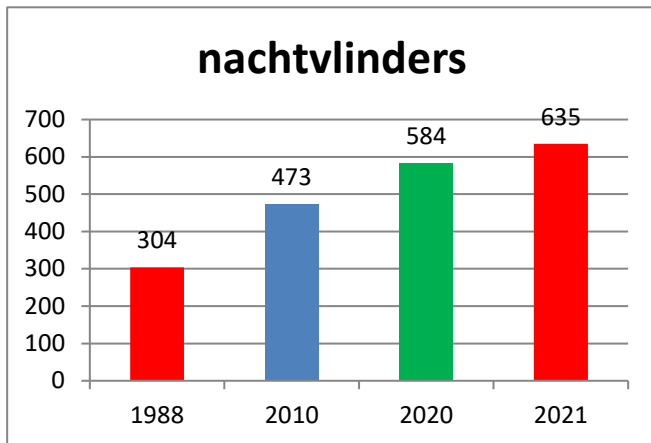
- 11/08/1974: eerste waarnemingen ingevoerd (5 vogelsoorten door Luc Bekaert)
- 1/06/1982: ingave plantenlijst Nationale werkgroep Botanie (136 → 333 soorten)
- 1996: ingave nachtvlindermonitoring Marc Van Opstaele (374 → 804 soorten)
- 2015: 1000-soortendag in Het Leen (1579 → 1758 soorten)
- 2020-2021: nieuwe inventarisatieronde (2210 → 3236 soorten)

Een eerste inventaris van Het Leen werd gepubliceerd in 1981 en telde reeds 1313 soorten. De volgende inventaris door Gilbert Van Bastelaere werd gepubliceerd in 1988 en telde reeds 2065 soorten. De meest recente inventaris was de publicatie van 2010 en telde al 3004 soorten. We hopen met de actuele inventarisatie de kaap van 4000 soorten te overschrijden, wat eind 2021 reeds gebeurd is. De teller op dit moment staat op 4264 soorten. Niet al deze soorten zijn ingegeven op waarnemingen.be, daar vele historische waarnemingen hierop nog niet zijn ingevoerd.

	1988	2010	2021
animalia	1199	1705	2641
planten	336	392	498
mossen	49	117	120
korstmossen	6	49	59
fungi	474	756	946
TOTAAL	2064	3019	4264

Een overzicht van enkele populaire groepen dieren:

	1988	2010	2021
kevers	440	449	659
nachtvlinders	304	473	635
vliegen en muggen	38	140	290
vogels	126	166	193
wantsen en cicaden	43	75	214
spinnen	43	113	135
bijen en wespen	25	70	173
weekdieren	35	53	65
zoogdieren	31	35	38
dagvlinders	26	33	33
libellen	9	16	25
sprinkhanen	3	12	14
vissen	10	10	13
amfibieën en reptielen	8	9	12

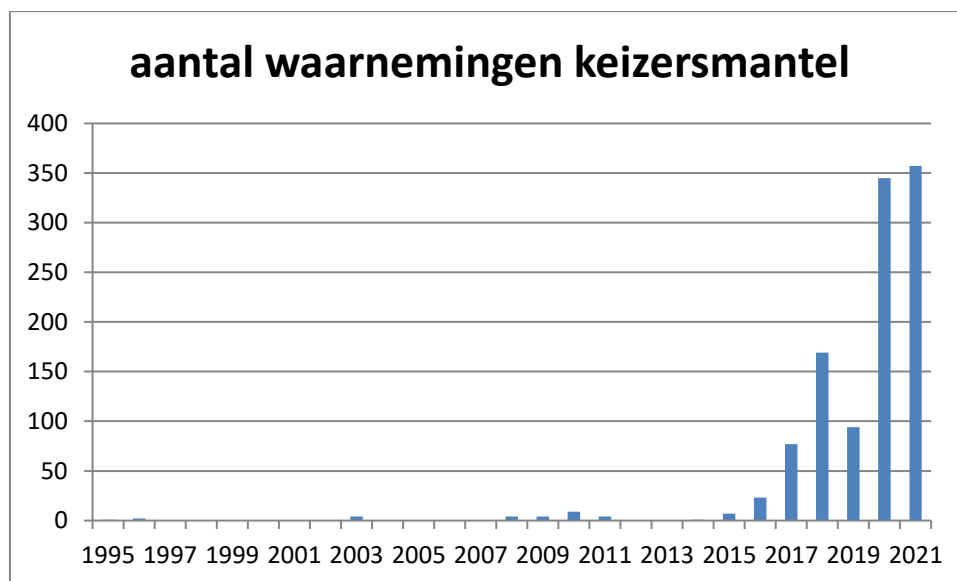

Evolutie van enkele dagvlinders

Keizersmantel

Eerste waarneming op 13/07/1995.

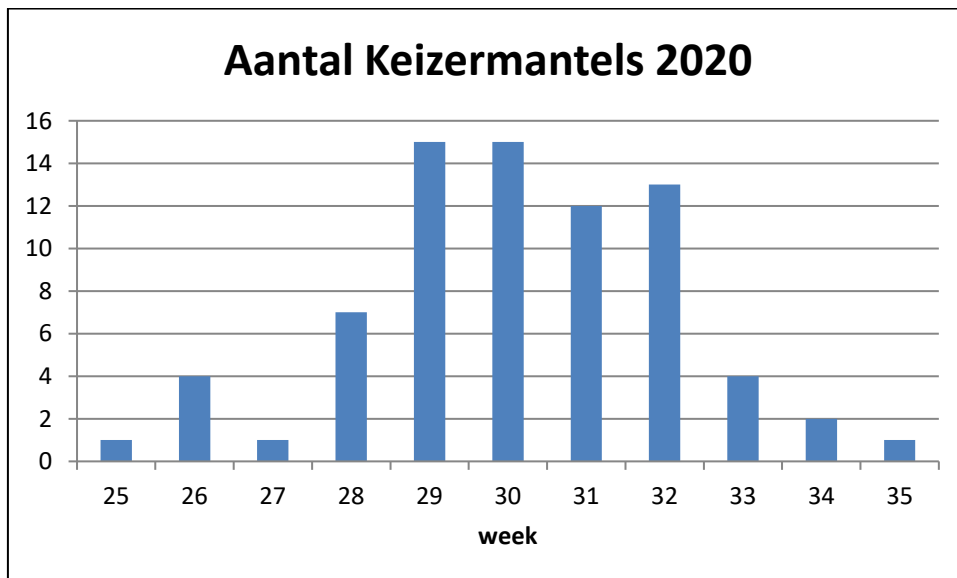
Is over geheel Vlaanderen aan een opmars bezig.

Verspreiding in Het Leen in 2021

Inschatting van het aantal individuen in 2020

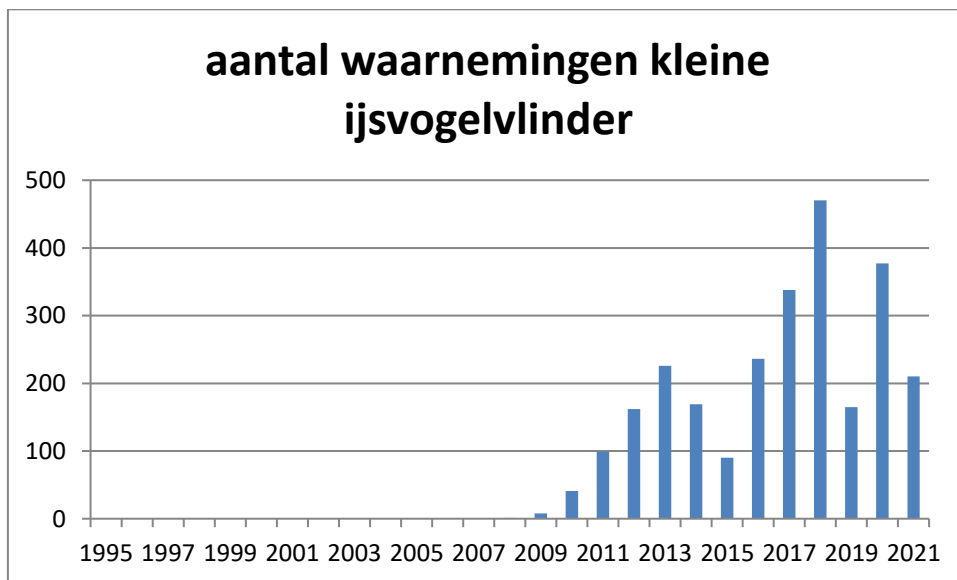
In 2020 een maximum van 15 exemplaren, in 2019 waren er dit nog 8.

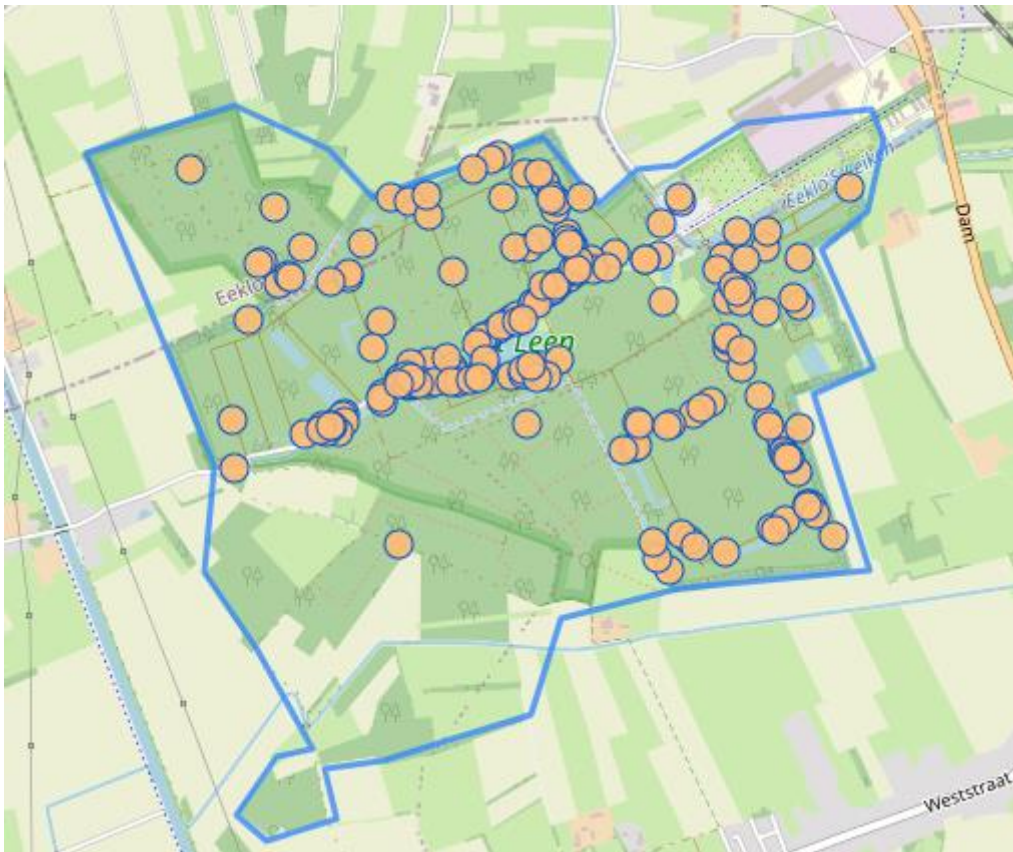
Kleine ijsvogelvinder

Eerste waarneming op 23/07/1995.

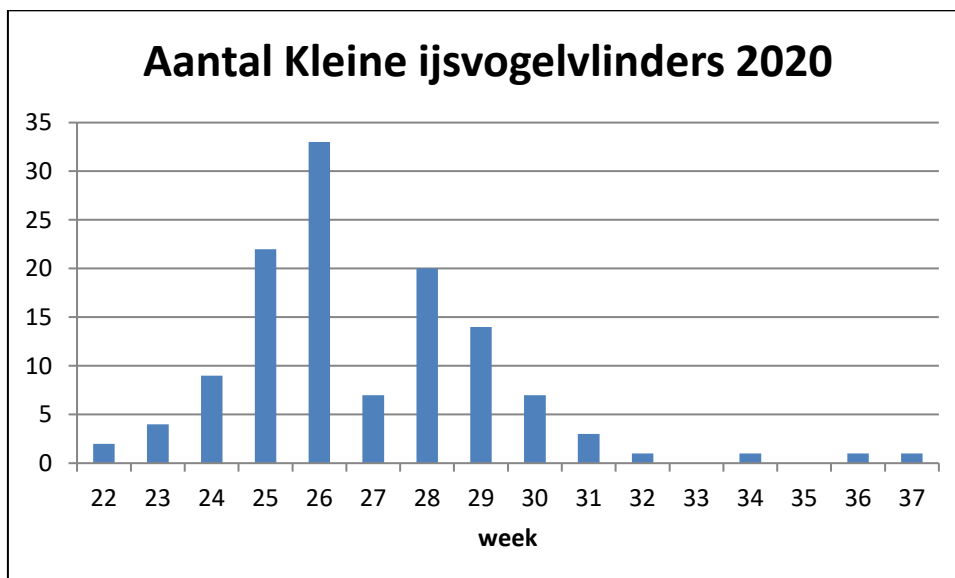
Een soort die ook aan een opmars bezig is in Vlaanderen.

Verspreiding in Het Leen in 2021

Komt meer verspreid voor in Het Leen dan de Keizersmantel.
Inschatting van het aantal individuen in 2020

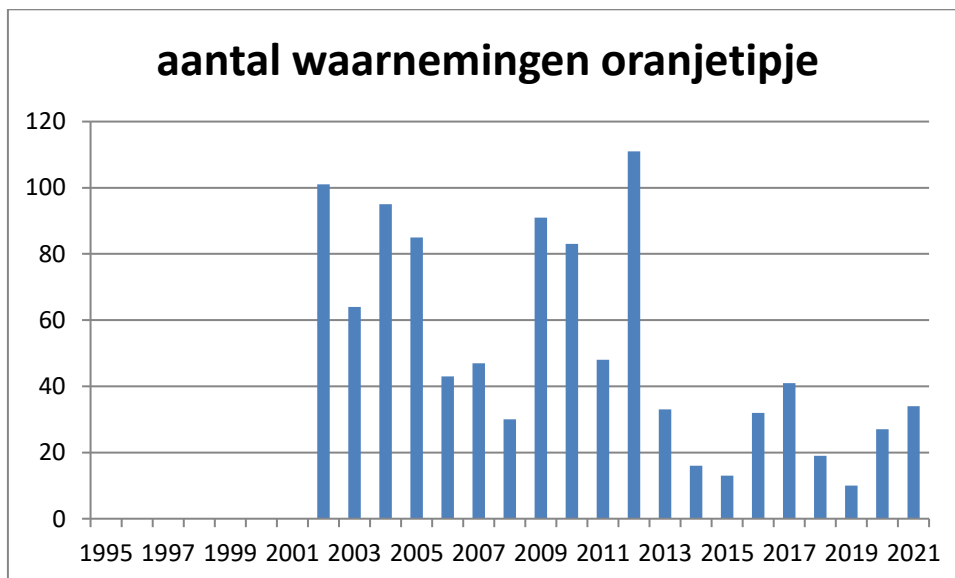

In 2020 een maximum van 33 exemplaren, in 2019 waren er dit nog 20. Opmerkelijk is hier ook het voorkomen van een tweede partiële generatie, wat wellicht niet bevorderlijk is voor de soort daar deze generatie geen nakomelingen voortbrengt voor het volgende jaar

Oranjetipje

In tegenstelling met de vorige soorten een soort die het de laatste jaren niet zo goed doet in Het Leen en ook in het gehele Meetjesland. Het Leen was eind jaren 90 de bakermat van het Oranjetipje.

Voor 2002 beschikken we niet over correcte aantallen uit Het Leen.

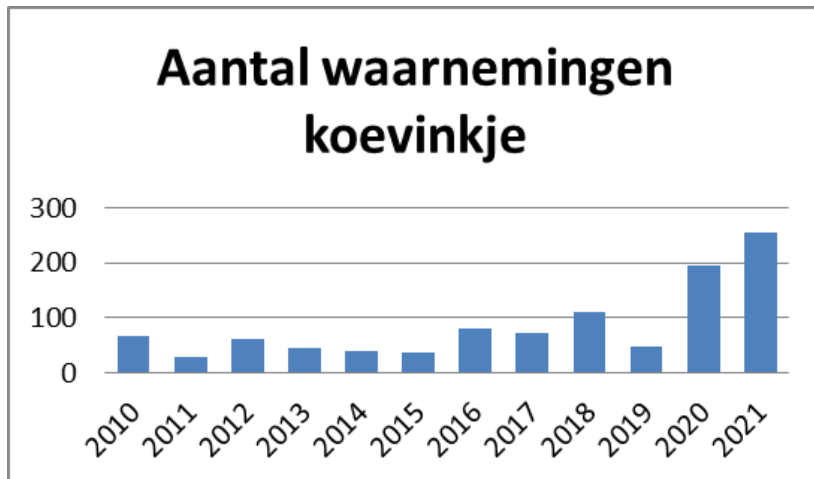
Verspreiding in Het Leen in 2021

Koevinkje

Een soort die het de laatste jaren minder goed doet in Het Leen, maar de jaren kunnen nogal verschillen want 2021 was een schitterend jaar voor deze soort en werd veel meer gezien. Misschien door het licht gewijzigd beheer om hier en daar stroken van de grasvelden aan de boorden niet volledig te maaien in het najaar.

Het aantal waarnemingen bij deze soort is niet echt betrouwbaar. In 2020 en 2021 werden er door veel meer waarnemers geteld, waardoor het aantal waarnemingen ook een stuk hoger kwam te liggen.

historische max. aantallen	
28/06/1998	429
2/07/2000	300
1/07/2001	216

Als we naar de historische tellingen kijken dan zien we toch dat het aantal exemplaren sterk gedaald is. In 2021 telden we toch nog 142 exemplaren als maximum op 05/07. In 2020 waren er dit slechts 43.

Verspreiding in Het Leen in 2021

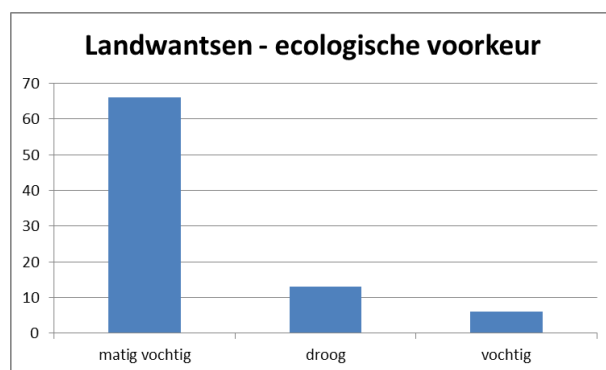
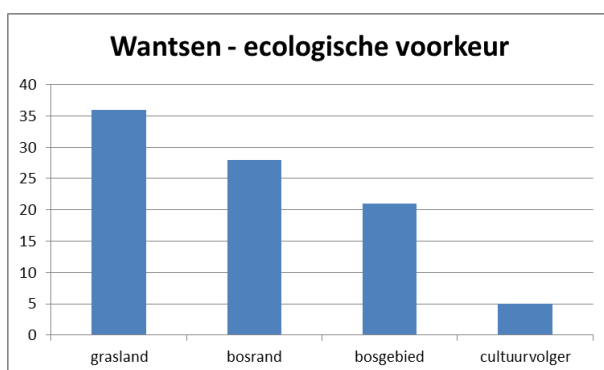

Wantsenwaarnemingen

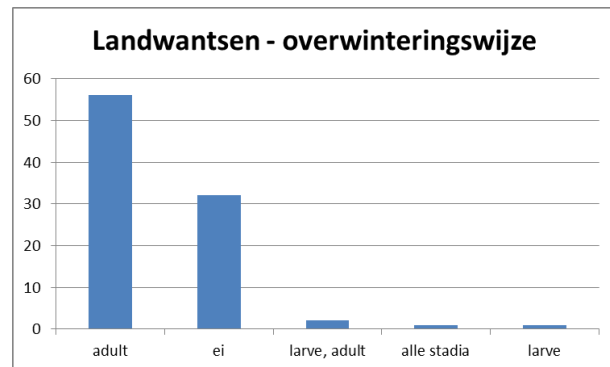
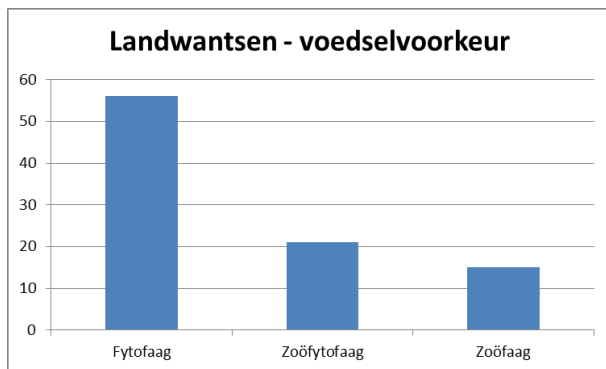
Het aantal vast gestelde snavelinsecten (wantsen, cicaden en bladluizen) is sterk gestegen en dit door een verhoogde zoekinspanning.

Ook een aantal zuiderse soorten zijn aan een opmars bezig, zoals de Grauwe schildwants en de Kleefkruidschildwants.

Er werd een studie uitgevoerd op de tot op heden waargenomen 92 soorten naar hun levenswijze en ecologische voorkeur. De voorkeur voor de soorten uit Het Leen gaat uit naar matig vochtige omstandigheden met de meest soorten te vinden in grasland.

De meeste soorten leven uitsluitend van planten, een deel leeft zowel van planten als dierlijk voedsel en de minderheid enkel van dierlijk voedsel. De meeste soorten overwinteren als volwassen exemplaar.

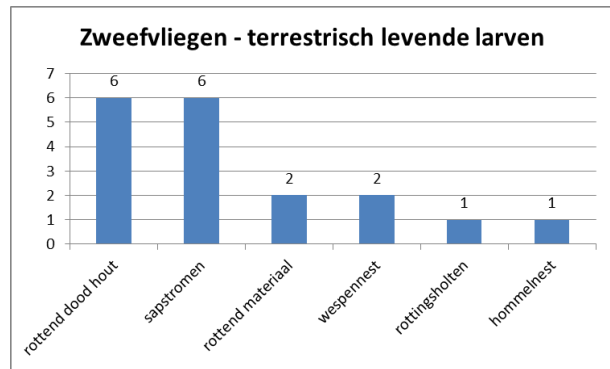
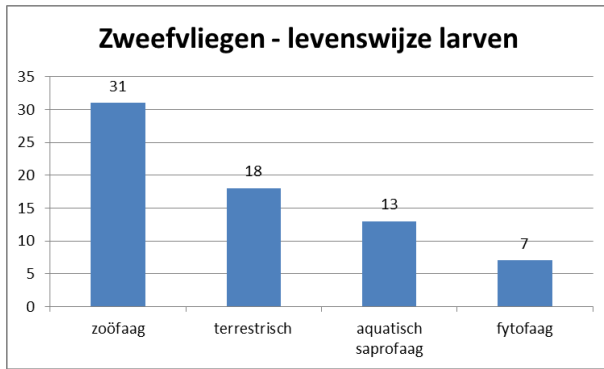
De zeldzaamste soort gevonden in Het Leen is de Braamblindwants, waarvan in Vlaanderen slechts vijf vindplaatsen bekend zijn.

Zweefvliegen

Het aantal zweefvliegen in Het Leen is niet spectaculair hoog. Tot op heden zijn slechts 73 soorten gevonden, maar toch enkele opmerkelijke soorten. Uit een studie van de diverse soorten blijkt dat dood hout heel belangrijk is voor een aantal bijzondere soorten.

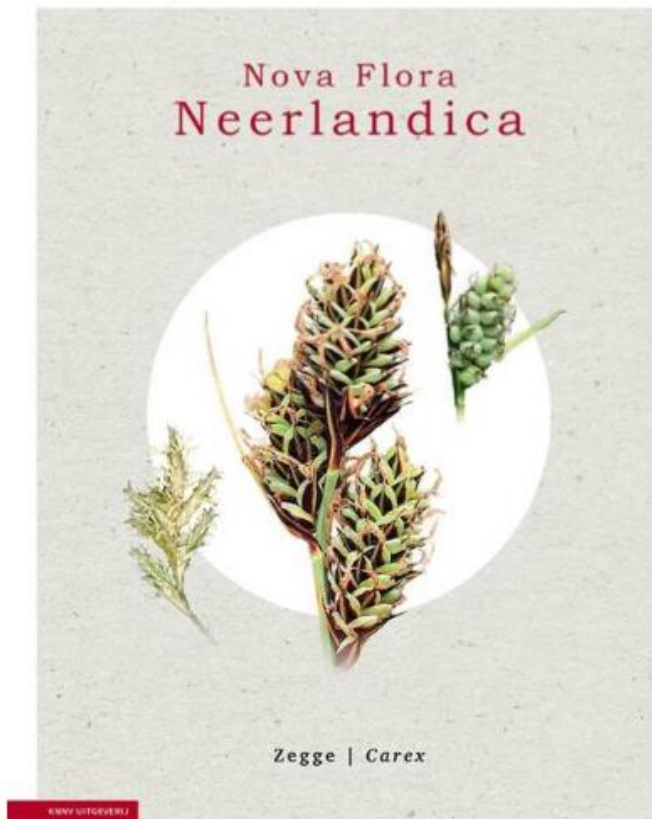
Voor de meeste soorten leeft het volwassen exemplaar voornamelijk van nectar, maar is de levenswijze van de larve het meest bepalend. De meeste larven leven van dierlijk voedsel, maar de bijzondere soorten zijn terrestrische soorten, die leve, van rottend materiaal.

Een van de meest opmerkelijke soorten is de Grote fopblaaskop die leeft in de sapstromen van aangetaste paardenkastanjes.

Nova Flora Neerlandica deel II - Zegge – Carex

Nadat in 2021 het eerste deel verscheen over Wolfsklauwen, Biesvarens, Paardenstaarten en Varens is nu deel twee verschenen: Zegge – Carex in de nieuw Serie « Nova Flora Neerlandica Dit deel behandelt het grootste plantengeslacht in Nederland, Carex, in het Nederlands Zegge geheten, behorende tot de familie der Cyperaceae (Cypergrassen). Vanwege het grote aantal soorten, die dikwijls veel op elkaar lijken, is dit geslacht zowel “verguist” als zeer geliefd. Er komen in ons land 60 inheemse soorten zeggen voor; 13 zijn ingevoerd van elders, waarvan twee als ingeburgerd worden beschouwd.

Ook wordt uitvoerige aandacht besteed aan alle 33 Carex-hybriden die er in ons land bekend zijn. Na een inleidend deel volgt eendeterminatiesleutel voor alle in Nederland voorkomende Carex-taxa, exclusief de hybriden. Van alle soorten, ondersoorten, variëteiten en hybriden wordt een uitvoerige beschrijving gegeven volgens de meest recente inzichten inzake detaxonomie en nomenclatuur. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de globale en Europeseverspreiding, evenals

aan de ecologie.

Het boek mag als een waardige opvolger worden beschouwd van het in 1954 verschenen deel van de Flora Neerlandica, waarin uitgebreid aandacht werd besteed aan het geslacht Carex, inclusief hybriden. Ondertussen zijn er nieuwe inheemse en ingevoerde soorten gevonden, evenals een flink aantal nieuwe Carex-hybriden. Ook is een aantal soorten van wetenschappelijke naam veranderd.

In tegenstelling met het eerste deel zijn de foto's nu enkel veldopnames en geen studio-opnames. Hierdoor zijn niet alle typische kenmerken per soort heel duidelijk. In de determinatiesleutels ontbreken ook tekeningen van de soortspecifieke kenmerken, hiervoor wordt doorverwezen naar de echte determinatieflora's.

Iedereen die beroepsmatig of vanuit serieuze liefhebberij bezig is met de Nederlandse wilde planten zou dit boek als naslagwerk op de boekenplank moeten hebben staan. Ondanks de wetenschappelijke inhoud is het eenvoudig geschreven, waarbij technische en buitenlandse termen zo veel mogelijk vermeden zijn..

Auteur	Jacob Koopman, Frits van Beusekom, Harry Waltje, Erik Simons
Uitgever	KNNV Uitgeverij
Uitvoering	21 x 27 cm, 178 p, gebonden, full colour
ISBN	9789050118965
Prijs	€ 39,95

Agenda

Paddenstoelenwerkgroep

Iedere woensdagnamiddag om 14 u. is er een begeleide inventarisatietoetocht.

De tocht wordt echter pas enkele dagen vooraf beslist en hangt af van diverse factoren.

Geïnteresseerden nemen vanaf heden het best contact met Lia Van Landschoot of Germain De Wispelaere. Je kan je altijd laten plaatsen op de mailinglijst en ontvangt dan op zondag de plaats van de volgende activiteit.

Inventarisatie Het Leen

In 2023 viert het Provinciaal Domein Het Leen haar 50-jarig bestaan. Ter gelegenheid van dit jubileum wordt een nieuwe uitgave van de inventaris gepland.

Intussen zijn er sinds de laatste uitgave al heel wat nieuwe soorten bijgekomen en zijn er wellicht ook nog vele nieuwe soorten te ontdekken.

Daarom plannen we de komende drie jaar (2020-2021 en 2022) een nieuwe grondige inventarisatie van Het Leen.

Graag een oproep om jullie waarnemingen uit Het Leen te plaatsen op waarnemingen.be.

Meetjeslandse Natuurstudiedag 2023

De tweede Meetjeslandse Natuurstudiedag zal doorgaan op zaterdag 6 november 2023. De plaats van afspraak is terug het SOCK in Kaprijke.

Het programma ligt nog niet vast, maar zal terug alvast de moeite zijn. Meer hierover in onze volgende nummers van het tijdschrift.